

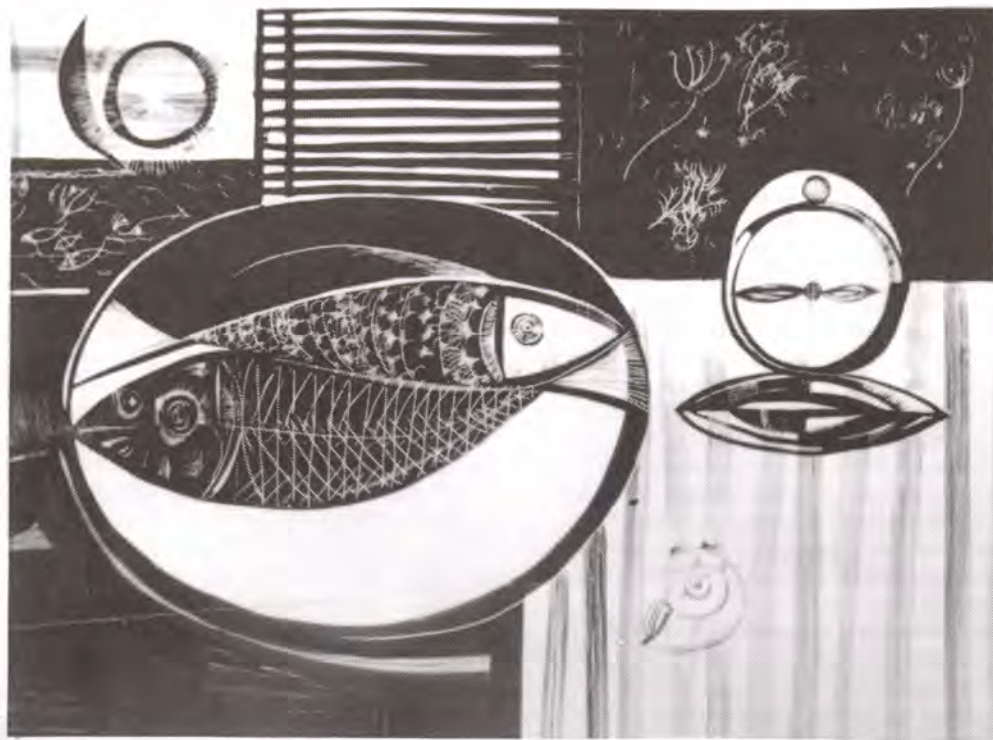
„a jég alól kiolvad hajszálnyi igazam”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
X. ÉVFOLYAM 1999. 21. (299.) SZÁM — NOVEMBER 10.

ára 2000 lej

Pluget Sándor: Halas csendélet

GÁLL ERNŐ

Erdélyiség

régi/új nacionalizmusok
szorításában II.

Ha a transzilvánizmus színre lépését, majd viszontagságos pályáját az első világ-háborút követő nacionalizmusok erőterében idéztük fel, a napjainkban időszerűnek mutató újraértelmezését, a hidegháború végét s a szovjet tömb összeomlását kísérő — számban és radikalizmusban ugrásszerűen megnövekedett — etnopolitikai konfliktusok közegében kell megkísérelnünk. E súrlódásokat és összecsapásokat feltérképező kutatások¹² szerint a világban jelenleg 233 számított nagyságú etno-politikai csoport létezik, amelyek — a velük szemben alkalmazott különféle megkülönböztetések elleni küzdelmükben — politikailag mozgósítottak tekinthetők. A felmérék 147 esetben gazdasági természetű, 168 esetben pedig politikai diszkrimináció alkalmazását jelezték. Ami a konfliktusok jellegét, illetve dinamikáját illeti, a számbavétel szerzői szerint bizonyos eskaláció állapítható meg, amely a békés politikai tiltakozástól lázadásokhoz,

terrorcselekményekhez és nyolcvan esetben gerrilla- és polgárháborúkhoz vezetett. Közel ötven konfrontációt az ún. elhúzódo közösségi konfliktusok csoportjába kell besorolni.

A világ különböző földrészein nyomon követett etnikai feszültségek és összeütközések között minket nyilvánvalóan elsősorban a Közép-Kelet-Európa-i térségben zajló konfliktusok foglalkoztatnak. Témánk szempontjából annak a megvizsgálása mutatkozik relevánsnak, hogy miként alakultak, milyen arculatot öltöttek e régióban garázdálkodó nacionalizmusok? Mít hozott magával e vonatkozásban a nagy kísérlet csődje, és milyen hatással volt — e bukást kísérő — ideológiai, értékrendbeli kataklizma a régebbi keletű nemzeti-etnikai előítéletek és elfogultságok sorsára? Mi a szerepe ebben a folyamatban a demokratikus átalakulás kínkeserves menetének, a különböző súlyos gazdasági, társadalmi és kulturális nehézségeknek, válságoknak?

Nincs hiány e kérdésekre adott válaszok tekintetében. Támaszkodhatunk is rájuk a magunk elé tűzött megközelítésében. A tekintélyes számú nemzetközi bűvárokadás eredményei jól kiegészíthetik a vizsgált jelenségkör — megélt élményekből is merítő — elemzését. A mai — főként angolszász szakirodalom hasznosítása során sem szá-

>>>>> folytatás a 2. oldalon

LÁSZLÓFFY CSABA

Családi

végrende(le)tlenség

Mikor már szinte mindegy a mánus mit mutat:
kávé szeszély pókháló — más nem jelzi utad

áll s habozó mosollyal kérdi ő ki soha
nem kockáztatott: hol van az Isten ostroma?

s a költészethez holmi köze van-e vajon?
netán a csodák háziipara — unalom?

mindegy: megfojtott álom betemetett zivaj
keresni itt vagy lejjebb pár ásóhossznyival

a megnyugtató esélyét (ami még megmaradt
"a nagy lehetőséget" vágom magam alatt)

női képrombolásból különben már elég
a halál arca tisztább érzem lehetét

tanúként (ázott ingem már egy hőemberé!)
vissza a tudatlanság jégkorszaka felé

Ház védőistenére mondom — lányom fiam! —
a jég alól kiolvad hajszálnyi igazam.

1999. II. 28.

Ars dilemma

Jó lenne nemsokára
megbízható tudósításokat
kapni majd az innenső "féltekéről" —
mert odaát ahol
minden biztos és végleges
lehet éppúgy fog aggasztani e
hátrahagyott bizonytalanság
s az hogy ami
elhangzik félreérthető

1999. III. 6.

- Borbándi Gyula 80 éves
- Fekete Vince versei
- Egyed Péter: La Vendetta
- Bogdán László versei
- Balázs Imre József kritikája
- Szőcs István tanulmánya
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

21

GÁLL ERNŐ

Erdélyiség

régi/új nacionalizmusok
szorításában II.

>>>>> folytatás a 2. oldalon

bad azonban megfelelkezünk az immár több mint félszázados bibói diagnózisról, amely lényegét tekintve semmit sem veszített érvényességéből. A térségünkben s főként a Balkánon elszabadult pokol tüzeit az az *antidemokratikus nacionalizmus* lobbantotta lánggra, amelyet Bibó István oly nagy hitelességgel ábrázolt. Benne vagyunk a politikai jellemeknek — a kollektív neurózisok és kölcsönös félelmek kiváltotta — torzulási folyamatában. Naponta tapasztalhatjuk, miként csap át a legtöbb közép- és kelet-európai nép nemzeti eszmevilága — a sorozatos történelmi katasztrófák és zsákutcák hatására — közösségi hisztériába. Újból és újból tudatosulhat bennünk, milyen katasztrófákba sodorja Európa e részének népeit a *területközpontú* politika, amelynek igazolását a "zürzavaros publicisztika" és a mitizált "nemzeti tudomány" látja el. Mit is tehetnénk hozzá ahhoz a Bibó megfogalmazta látülethez, amely megállapítja: "A közép- és kelet-európai nyelvi háborúkat [...] — szemben a nyugat- és észak-európaikkal — olyan népek vívják, amelyek az állami és nemzeti lét bizonytalanságában s az ebből származó félelemben élnek több nemzedék óta. E népek állami életük jövőjét az egy nyelvű emberek összetartozására akarják alapozni, a nyelvi háború kimenetelétől függ meglévő vagy vágyaikban kívánt állami keretük léte vagy nemléte, s a nyelvi statisztika eredményeitől várják határaik vagy határigényeik sorsának az eldőlését."¹³

Újraolvassva analíziseit, legtöbb esetben az az érzésünk, hogy az éppen akkor kirobbant újabb konfliktus hatására vetette őket papírra. A boszniai, majd a koszovói tragédiákkal, s a térség vészterhes fejleményeivel kapcsolatos nyugati magatartás számos összetevőjére bukkanhatunk például a következő kijelentésében: "A távol álló nyugat-európai szemlélet a kelet-európai kis nemzetek politikai viselkedése és fellépési módja rendszerint megbotránkoztatja, fellégerli, vagy legalábbis bizonyos megütőzéssel vagy csodálkozással tölti el. Botránkyó számára a területi viták sokasága, e nemzetek nacionalizmusának szűk és agresszív volta, a decens politikai módszerek elhagyására való hajlandóság, az elegendő demokratikus szellem hiánya, a politikai irreáliszmusra való hajlandóság, valamint hogy nem annyira teljesítményeikből, mint inkább jogcímeikből és igényeikből akarnak megélni, s végül az, hogy kölcsönösen utálják egymást, hogy állandóan szomszédai és sorstársai rovására akarnak előnyöket elérni, hogy az egyetemes Európa kérdésében végsőleg felelőtlenek, és politikai döntéseikben nem komoly gyökerű események vagy hosszú lejáratú, komoly politikai koncepciók, de még csak nem is saját jól felfogott érdekük, hanem elsősorban a szomszédaiikkal való, főleg területi viták determinálják őket."¹⁴

Persze, a Bibó István elemzései és értelmezései óta eltelt ötven évben sok minden változott is a kelet-európai nyomorúság világában. A korszakot lezáró fejleménnyel, a kommunizmus kollapszusával egyidejűleg, vele gyakran szervesen összefonódva, bontakozott ki az informatikai forradalom, amelynek vívmányai, termékei (televízió, internet stb.) eddig ismeretlen hatékonyságot kölcsönöztek mifelénk is a nacionalizmus terjedésének/terjesztésének. Ha

több mint 130 évvel ezelőtt Lord Acton profétikus előrejelzéssel riasztott — többek között — a nacionalizmusban rejlő roppant veszéllyel kapcsolatban, ez a prognózis napjainkban számos formában több úton-módon látszik beteljesülni. Benedict R. O'G. Anderson például a távolról, mégpedig igen gyakran nagy távolságokból gerjesztett nacionalizmusokban rejlő fenyegetésre hívja fel a figyelmünket.¹⁵ Az "elektronikus posta" útján eljuttatott különféle támogatások komoly politikai tényezővé válhatnak. Gondoljunk csak arra a segítségre, amelyet egyes amerikai ír körök az IRÁ-nak vagy szintén Egyesült Államok-beli ortodox zsidó szervezetek az izraeli szélsőséges jobboldalnak nyújtanak.

A tetemes távolságokról indukált nemzeti gyűlölködés a *globalizáció* jelenség-együtteséhez tartozik. Nagy mértékben paradoxális ez az összefüggés. A világ egységesítését munkáló — mélyen ellentmondásos — folyamat részeként, ezek a konfliktusgerjesztő impulzusok ugyanis igen gyakran a legszűkebb horizontot, legelzárkozottabb, mindenáron szeparatizmusra törd irányzatokat, mozgalmakat serkentik. Benjamin R. Barber, amerikai kutató — élénk visszhangot kiváltó — könyvében¹⁶ a mai világkapitalizmus s a különféle, vallási és etnikai fundamentalizmusok egymást feltételező demokraciellenes kölcsönhatását boncolgatja. Barber két lehetséges jövőképet vetít elénk. Az egyik szcenárió a nemzetállamok balkanizálódását vázolja fel, ami az állandosuló etnikai, nemzeti, kulturális torzalkodásokat hozza magával, a mindenki mindenki ellen folytatott harcát involválja. A másik viszont egy olyan átfogó információ s szórakoztató világot jövendöl, ahol mindenkinek ugyanaz a "fast food", ugyanaz a gyors étkeztetés jut. Az utóbbit a McWorld, az előbbi a Dzsihad, a "szent háború" jelképezi.

Barber leszögezi, hogy McWorld és a Dzsihad egymásra vannak utalva. Az utóbbi nem csupán ellentét, de — paradox módon — az előbbinek gyermeke is. A modern szent háborúkat igen gyakran a vallási fanatizmus egybeötvözött nacionalizmus fűti. Barber egyetért azokkal, akik a nacionalizmusban napjaink leg-hatalmasabb politikai erejét látják. Ez az erő nem a liberális nemzetállamokban, hanem az etnikumokban feszül. A faji s a törzsi gondolkodás jellemzi. A mai "posztmodern", etnikai nacionalizmus nem integrációra törekszik. Képviselői a szecessziót, az adott állami keretek szétzilálását tekintik céljuknak.¹⁷

Közvetlenül is érint minket a szerző ama megállapítása, hogy Közép-Európában (és Nyugat-Azsiában) a Dzsihad természetes honra lett, hisz e tájakon az államszocializmus összeomlását az irredenta fellángolása és a népi-irtások sorozata követte. Ez a fejlemény a demokrácia kiteljesedését akadályozza.¹⁸

Barber fejtegetései is megerősítenek abban a hipotézisben, hogy a Bibó-féle antidemokratikus nacionalizmus manapság főként az *etnikai nacionalizmusban* nyilvánul meg. A volt Szovjetunióban, illetve a szovjet övezetben és (főként) Jugoszláviában végbement folyamatok ismeretében ma már látható, hogy az etno-nacionalizmusnak nagy szerepe volt a birodalomnak, a Varsói Paktum rendszerének és a jugoszláv föderációnak a szétesésében. Ez a funkció — számos ponton — konfliktusokhoz, háborús összetűzésekhez vezetett. Az érvényesítés menetében léptek fel az ún. "etnikai mérnökök", akik nemzeteket, új állami képződményeket "hoztak létre" vagy kereszteltek át. Az etnikai nacionalizmus, amely a múlt, a hagyományok, a nyelvi kötöttségek mitikus értelmezéséből építkezik, lényegénél fogva intoleráns és terjeszkedő. Természetéből fogva kirekesztő és a másokról alkotott ellenségeképkekből táplálkozik. Szerepe továbbá az is, hogy a helyi potentátok uralmát

igazolja.¹⁹ Az etnikai nacionalizmus bevált szövetségese az a populizmus, amely — demokraciellenes jellegével — alkalmas bizonyos, magukat fenyegetettnek érző csoportok összetartására. Ez a narkotikum a félelemből szívja erejét és maga körül félelmet terjeszt.

Az etnikai nacionalizmussal foglalkozó vizsgálatokban nagy figyelmet érdemelnek Tamás Gáspár Miklós tételei. Az etnicitást abszolutizáló törekvések — szerinte — csak azokat az emberi kötelékeket ismerik el, amelyek a vér szerinti és nem a szellemi-erkölcsi kapcsolatokból származnak. Az "etnarchia" fogalmát az "etnoanarchizmus"-éval párosítva, Tamás úgy látja, hogy az etnokulturális nacionalizmus mindkettőt egyesíti magában. Az etnarchia nem más, mint "a pusztá etnicitással legitimált, abszolút hatalom valamely önkényesen alapított közösség fölött", az etnoanarchizmus viszont "államok szétzúzdása újabb és újabb etnikai csoportok kiválása miatt". A kettő együttes jelentkezése — Tamás Gáspár Miklós felfogásában — nem vezet "nagy háborúhoz", ám a konfliktusok láncreakcióját válthatja ki. Legfontosabb technikája nem az asszimiláció, hanem az *etnikai tisztogatás*.²⁰

Ez a fogalom s az általa kifejezésre jutó eljárás — fájdalom — igencsak meghonosodott a századforduló éveiben. Megjelenése, elterjedése, illetve alkalmazása elválaszthatatlan az *etnikailag egynemű nemzetállamok* kialakítására irányuló — újabban ismét polgárjogot nyerő — törekvésektől, valamint az őket legitimáló nézetektől. Persze, maga a "tisztogatás" gyakorlat nem mai keletű. A genocídiumnak ezt a válfaját a XX. században már nagy sikerrel próbálták ki a török nacionalisták, amikor a századelőn megszervezték az örmények elűzését és lemészárlását. Az etnikai tisztogatás "munkaigényes" vállalkozás. Végrehajtása szervezési "know-how"-t, megfelelő infrastruktúrát igényel. Gyilkos politikai akaratot, ideológiát és energiát kíván. Az emberségükből kivetkezett öldöklő, gyújtogató és erőszakoskodó tisztogatók mögött "írásztal melletti gyilkosokra", azokra is szükség van, akik uszítással, demonizáló ellenségeképke kiagyaltásával és terjesztésével tömeghisztériákat tudnak kiváltani. Ma már tudjuk, a rasszizmus kiváltképp alkalmas volt e funkciók ösztönzésére, ám Bosznia és Koszovó után az sem lehet kétséges, hogy régi kollektív sérelmek, közösségi traumák felszításával és manipulálásával százezreket lehet otthonaikból elűzni és tízezreket lehet kiirtani.

Századunk tapasztalatait összegezve, leszögezhető, hogy az etnikai tisztogatásnak sokféle formája és fokozata van. Ismerjük az etnikai zaklatások széles skáláját, a közvetett tisztogatás összetett és rafinált módszertanát. Találkozhattunk ún. "mini-tisztogatásokkal" is (romák elűzése egy faluból). Megtudhattuk, nem könnyű meghúzni a diszkriminációs politika válfajait és a leplezetlen tisztogatás közötti határvonalat. És végül: tisztába jöhettünk azzal is, hogy létezik "öntisztogatás". Kialakulhat az a folyamat, amelynek során egy népcsoport feladja önmagát. Tömeges beolvadással, de még inkább kivándorlással önmaga számolja fel közösségi létének, megmaradásának demográfiai alapjait és intézményi garanciáit.

A hitleristák megvalósította holocaust, a sztálinizmus gyakorlatából ismert óriási kitelepítések, egész népcsoportok deportálása tanúsítják, hogy az etnikai tisztogatás egy új barbarizmus tartozékává, a jövőt fenyegető roppant veszedelemmé vált.

Mit tehetünk az emberellenesség e rémisztő távlatának az elkerülésére? Milyen eszközökkel rendelkezik a XXI. századba lépő homo sapiens a törzsi gyűlölködésbe való visszacsúszás megakadályozására? Hol és kinél keressük a "Balkán-vírus" semlegesítésének, leküzdésének a

módszerét? És ami minket most foglalkoztat: mit kínálhat e körülmények között — hic et nunc — a feltámasztandó erdélyiség?

A népiertásba átszapo etnikai tisztogatások minden zónában, sőt azokon túl, a nemzetközi stabilitást és békét veszélyeztetik. Éppen ezért az ellenük való fellépés a nemzetek közösségének a feladatává is vált. Bosznia és Koszovó példája, a nemzetközi békefenntartó erőök szerepvállalása és a NATO — sok kérdőjelet támasztó és sok bírálatot, tiltakozást kiváltó — intervenciója azt bizonyítja, hogy az ilyen jellegű és arányú etnikumközi konfliktusok kezelése már nem tekinthető az érintett állam vagy államok kizárólagos belügyének. A szuverenitás abszolútizált elve immár nem ismerhető el döntő jelentőségű, feltétel nélkül eligazító kritériumnak. Az ENSZ-re és az Európai Unióra vár, hogy a kisebbségek védelmére kötött s a még kidolgozandó újabb egyezményeknek — az eddigienél sokkal nagyobb — érvényt szerezzen. A feszültségek és konfliktusok megelőzésének, a megoldással kecsegtető kiegyezéseknek azonban mindenütt belső, eszmei és szociálpszichológiai feltételei is vannak. Ezek közé tartozik az etnicista szemlélet eluralkodásával, az etnocentrizmussal való szembefordulás és az etnokulturális sokféleséget ösztökélő/igazoló irányzatok felkarolása.

A modern magyar társadalompolitikai gondolkodásban mindkét — egyébként egymással összefüggő — feladat tekintetében már alaposan kifejtett állásfoglalásokkal, koncepciókkal rendelkezünk. Fülep Lajos még a két világháború közötti években (1934) illetve kemény kritikával azt a látás- és magatartásmódot, amelyet a *nemzeti öncélúság*ként taglalt és utasított el. "A nemzeti mint mérték, a *right or wrong, my country* elve érvényesülhet — írta Fülep — a külpolitikában, irányt szabhat diplomáciai tárgyalásoknak, a köteleesség erkölcsi imperatívuszát öltheti magára (nyitva a kérdés, csakugyan üdvös-e?) — nem lehet irányelv egy nemzet belső életében és kultúrájában; akinek a *wrong is right*, csak azért, mert az ő nemzetében találja, eleve lemond arról, hogy a jót megkülönböztesse a rossztól, s hogy minden dolgot önmagában, a saját mértéke szerint mérjen és ítéljen."

Napjainkban — önmagával is vitázva — Gombár Csaba fordult szembe a társadalom-szemlélet etnizálódásával. Elutasítja a divattá lett etnikai partikularizmust. Riasztja a "csupasz etnicitás" előretörése, amely úgy szemléli a társadalmat, mintha az pusztán különféle etnikumok elegye, halmaza lenne. "Valószínűleg — írja — számos kulturális, gazdasági és politikai oldala van e terjedő társadalmi szemléletnek. Ami körülöttünk történik, annak van jó és rossz oldala. Üdvözlendő az elnyomott etnikai kisebbségek felszabadítása, de riasztó az etnikai típusú szembenállások élessége és elszaporodása."

Gombár Csaba még a boszniai és a koszovói véres események előtt vethette papírra ezeket a gondolatokat. Azóta az általa jelzett egyoldalúság és torzulás még inkább eluralkodott. Persze, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az etnizálódott szemlélet nem pusztán valószínű öngerjesztés sodrában hódított teret, ez a fejlemény velejárója is volt az etnikai tisztogatás jegyében kirobbantott polgárháborúknak. Maga a tisztogatás azonban nem a háború következménye, hanem finalitása volt. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az etnikai, nemzeti, nemzetiségi problémák előtérbe kerülése egyrészt régebben tabuizált, ám égető kérdések felszínre törését jelenti, másrészt ebben a folyamatban az identitásválságba került egyének és csoportok kiút- és menedékkeresésére érhető tetten.

Csepeli György szintén az egyoldalú és elfogult szemléletek ellen hadakozik, amikor az "etnián hitvallás"-sal és a vele kapcsolatos "pró-

fétai dühvel" szállott szembe. "«Etnián hitvallás» — írja — a nemzetről való gondolkodás dogmatikus, zárt módja, amely a kritikai, cáfoló nézetek megfogalmazására csak morális alapon ad lehetőséget, ebben az esetben keletkezik a »profétai düh« jelensége. Minden egyéb kritika a »nemzetietlen«, »idegen«, »kozmpolitá« minősítésre számíthat, mely merev elutasítást, határozott és megfellebbezhetetlen negatív értékelést foglal magába."

Kétségtelen, hogy az erdélyiség-tudat nem sorolható be sem az etnizáló szemlélet, sem az "etnián hitvallás" profétai indulatokat közvetítő megnyilvánulásaiiba. A többségi nacionalizmussal szembeni önvédelem program-ideológiaként, egy kisebbségellenes politikára adott, főként szellemi-erkölcsi természetű válaszként, sohasem sugallt kizárólagosságot és intoleranciát. Ha a mai keletű nemzet- és nemzetiségtudomány kategóriáihoz folyamodunk, hogy funkcióját megfelelően érzékeltessük, akkor talán a "határjelző" (boundary marker) fogalma illik rá leginkább. Schöpflin György értelmezésében a kisebbségi önfenntartás kivihtetlen olyan sajátos jegyek, tradíciók tudatosítása nélkül, amelyek az illető etnikum önazonosságát kifejezve, ezt az identitást ápolják. Schöpflin bizonyos szokások, magatartás-minták, a nyelvhez kötött hagyományok, a kollektív emlékezésben megőrzött értékek "határjelző"-védelmező szerepére gondol."

Löwith Egon: Anyaság

El kell ismerni azt is, hogy az erdélyi gondolat megszólaltatói zömmel el tudták kerülni a — freudi terminológiával élve — "kis különbségek nárcizmusát", s így — grosso modo — mentesek maradtak a kollektív képzelgéstől. Az a körülmény viszont lehetővé tette számukra azt is, hogy ne váljanak szorongó nyájilényekké, hanem önmagukat egyéniségként fogják fel és mint szuverén személyiségek foglaljanak állást."

Mindezek a kvalitások tették alkalmassá az erdélyiséget, a romániai magyarság nevében fellépő értelmiségi elit legitimációs eszmeiségét

arra, hogy — hosszú évek háttérbe szorítottága után — a Ceausescu-rendszer egyneműsítő politikájával szembeni ellenállást táplálja. (Visszatekintve, örülök annak, hogy — régebbi elfogult megítéléseket revideálva — a 70-es években magam is hozzájárulhattam a transzilvanista krédó új szerepéhez. Ebben döntő eleményként motivált az a felismerés, hogy a sztálinizmus, illetve a neo-sztálinizmus és a román többségi sovinizmus szörnyszövetsége érvényesült abban a pártállami nacionalizmusban, amely kitartóan az "egynemzetesítésre" törekedett. E kérdés komplexumot külön fejezetben tárgyalom *A nacionalizmus színváltozásai* című, 1994-ben megjelent könyvemben.)

Az "etno-kommunista" rendszer (Mihai Bottez) bukása megállította a homogenizálás gőzhengerét, de nem vetett véget a többségi nacionalizmusnak. Ez a tény az erdélyiség önazonosság-kifejező és védelmező funkcióját továbbra is nélkülözhetetlenné teszi. Persze, a megváltozott körülmények nem maradhatnak következmények nélkül. Egy új-transzilvanizmus körvonalozóinak mindenekelőtt a nemzeti egység, pontosabban: a magyar nyelvi-kulturális nemzetegység megerősödésének az evidenciájából kell kiindulniuk. A kényszerközösségből *akaratilag* közösséggé alakuló romániai magyar kisebbség szellemi-erkölcsi fogódzójává váló, megújuló erdélyiség megfogalmazóinak nem szabad figyelmen kívül hagyniuk ama kettősséget, amely csoportszervező tényezőként az itteni magyarságot állampolgársága és nemzeti hovatartozása közötti különbség okán jellemzi. Fokozódó mértékben kell tekintetbe venniük, hogy — a policentrikus nemzetmodell összetevőiként — fejlődő Kárpát-medencei magyar nemzeti közösségek sokoldalú együttműködésére van szükség. Ez a regionális gondolkodás állandó erősítését is sürgeti."

Egy neo-transzilvanizmusnak — a kezdetek alapfelismeréséhez híven — a szülőföldhöz való ragaszkodás követelményét kell újból meghirdetnie, napjaink felgyorsult és felerősödött népesség-mobilitása idején, ebben a ragaszkodásban lelhet támaszra mind az anyanemzethez, mind a többséghez való viszonyában. A szülőföld létének és boldogulásának a biztos talaja.

12) Ted Robert Gurr-Barbara Harff: *Ethnic Conflict in World-Politics*, Westview Press, Boulder-San Francisco-Oxford, 1994

13) Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*, in: Válogatott tanulmányok, Bp. 1986, II. köt. 228-229

14) Bibó István: *Az európai egyensúlyról és békéről*, in: Válogatott tanulmányok, Bp. 1986, I. köt. 502

15) Benedict R. O'G. Anderson: *Nationalism and the distant*, Polis, 1994, 2

16) Benjamin R. Barber: *Jihad vs. McWorld*, a német kiadás címe: *Coca-Cola und heiliger Krieg*, Bern, München, Wien, 1996

17) Benjamin R. Barber: i. m. 177

18) Uő. uo. 208-209

19) Valery Tishkov: *Post-soviet Nationalism*, in: *Europe's New Nationalism*, Oxford University Press, New York, 1996, 26-27

20) Tamás Gáspár Miklós: *Etnarchia és etnoanarchizmus*, in: Törzsi fogalmak, Bp. 1999, I. köt. 331, 334-335

21) Fülep Lajos: *Nemzeti öncélúság*, in: *Esszépa-noráma*, Bp. 1978, II. 422

22) Gombár Csaba: *Magammal vitázom*, Bp. 1996, 112

23) Csepeli György: *Nemzet által homályosan*, Bp. 1992, 101

24) George Schöpflin: *Nationalism and Ethnic Minorities in Post-Communist Europe*, in: *Europe's New Nationalism*, New York 1996, 163

25) Michael Ignatieff: *Nationalism and Toleration*, i. m. 216

26) Szarka László: *Variációk nemzetstratégiára*, in: *Duna-táji dilemmák*, Bp. 1998, 257-259

KÖSZÖNTJÜK A NYOLCVANÉVES ÍRÓT

BORBÁNDI GYULA

Ember vagyok

Széljegyzetek egy beszélgetés margójára

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem idei tanulmányi hetét a piemonti Torre Pellicében rendezte. A hagyományoknak megfelelően ismét gazdag szellemi program várta a mintegy másfélszáz résztvevőt, akik nyugati államokból, Magyarországról és a vele szomszédos országokból érkeztek Olaszországba. A május 8. és 15. közötti akadémiai napok központi témája a hazatérés volt. Ezt a szót azonban a rendezők szándéka szerint kérdőjel követte, tehát a hazatérést mint a jövőtervezés egy lehetséges változatát kezelték. Ennek megfelelően az előadások, pódiumviták és munkacsoportokban folytatott megbeszélések a központi téma különböző vetületein kívül egyéb rokon kérdéseket is érintettek.

Engem különösen megfogott az a beszélgetés, amelyet "Több kultúrában otthon" címmel négy fiatal — két lány és két fiú — folytatott, a Szabadegyetem egy idősebb vezetőségi tagja, jeles gondolkodó és író vezetésével. A beszélgetés azért volt érdekes és tanulságos, mert arról is képet adott, hogyan érez és gondolkodik a fiatal nemzedék, tehát azok az ifjú magyarok, akik már külföldön születtek, vagy gyerekkorukban hozták ki őket szüleik Nyugatra. A legidősebb közülük a húszas évek közepén, a legfiatalabb a tízes éveiben volt.

Egy ilyen eszmecsere az identitás tisztázásával szokott kezdődni. Minek érzik és tudják magukat magyar vagy vegyes házasságban élő szülők külföldön született és nevelkedett gyermekei? A kérdésre, hogy mik is valóban, a kezdeti zavar és bizonytalanság után valahogy az a válasz született, hogy magyarok, meg mások is, svájciak, franciák, angolok, németek és így tovább, attól függően, hogy mely országban élnek és milyen társadalomba, kultúrkörbe, közösségbe integrálódnak. Lakóhelyükön egyiket vagy másikat magyaroknak, tehát a környezetük nemzetiségi többségétől eltérőnek, eltűnőnek, idegen származásúnak tekintik, ha meg Magyarországra vagy magyar nyelvterületre utaznak, ott svájciak, franciák, németek stb. A legfiatalabb, egy berlini lány nagyon találóan azt mondta, hogy kicsit más, mint a "normál" németek, Ma-

gyarországon kicsit más, mint a magyarok. Tehát — folytatta — német is, magyar is vagyok, nyitott mindkét irányban, vagyis ember vagyok. Amiből az következik, hogy nincsenek identitásp problémái, nem okoz gondot a honnan jössz és mi vagy kérdése, mert németként, magyarként egyaránt, egy személyben emberként gondolkodik és viselkedik, és e minőségben egyszerre magyar is meg német is.

Az a gyanúm, hogy olykor az idősebbek, a felnőttek — nem ritkán azok, akik ilyesmivel hivatásszerűen foglalkoznak, tehát a lélekgyógyászok és -gyógyászok, sugallják és ösztönzik, hogy a fiatalok fedezzék fel önmagukat és foglalkozzanak önazonosságuk kérdésével. Ezek különben élnek a maguk életét, ügyetsem vetve arra, hogy mi miért van és minek kellene lennie. Talán helyesebb lenne hagyni őket, hogy a maguk természetességével és ösztönösségével leljék meg helyüket a sokszínű, több kultúrájú és többnyelvű környezetükben. Lehetetlen volt észre nem venni, hogy e kis csoport tagjai minden nehézség és zavar nélkül mozognak a felnőtteknek talán különösnek tetsző, de nekik megszokott világban, nem gyötrik magukat problémákkal és nem tudnak mindenre feleletet adni.

A kérdéseket az idősebbek teszik fel. Azt például, hogy mi indítja őket arra, hogy magyarnak tekintsek magukat. A válaszok azonosak vagy rokonok. Többen mondták, hogy a szülők befolyása ebben a legerősebb. Az örökség, amelyet a szülőkől átvesznek, egy érdekes, izgalmas és tragikus — a magyar — történelemmel való szembesülés. Az egyik résztvevőt, már anyát, nem az foglalkoztatja, hogyan befolyásolja az örökség és annak révén megismert hagyomány, hanem az, hogyan adja majd tovább gyermekének, ha úgy dönt, hogy magyar származástudatot és érzést is beléolt.

Érdekes, hogy a Torre Pellicében erről vallók nem annyira az örökség átvételének és átadásának nehézségeit hangsúlyozták, hanem a belőle származó hasznot és előnyt. Többször könyvelik el a két-vagy többnyelvűséget, amely megkönnyítheti a világban való fesztelen mozgást és biztos eligazodást. A magyar

nyelv is ezt szolgálhatja, ha valaki annyira elsajátítja, hogy érintkezési és munkanyelvűvé válik. Amikor a hallgatóságból valaki azt kérdezte, hogy miért vannak magyar társaságban és járnak magyar összejövetelekre, a felelet az volt, mert szeretnek magyarokkal együtt lenni, érdekes — nekik érdekes — emberekkel találkozni, a világról nyert ismeretanyagot ezáltal is gyarapítani és közérzetüket javítani. Ehhez, persze, majd hogy nem elengedhetetlen a magyar nyelv ismerete, még akkor is, ha valaki — ahogyan a beszélgetés résztvevőinek egyike mondta — "a magyart csak tömönatokban beszélem." Arról nem esett szó, bár nagyon fontos és időszerű, hogy a magyar nyelvismeret a hivatási pályán is jó szolgálatot tehet. Elég csak arra gondolni, hogy 1989/90 után milyen sok fiatal nyugati magyar talált munkát, feladatot és előrejutási lehetőséget Magyarországon letelepedett külföldi cégeknél és intézményeknél annak folytán, hogy tud magyarul.

Az eszmecsere során az a felismerés is hangot kapott, hogy sokan gazdagodásnak élik meg a nyugati nyelvek mellett a magyarnak az ismeretét is. A két mentalitásban, gondolat- és érzelmvilágban való otthonosság mindennapos hasznán kívül az elégedettség kialakulásához is hozzájárul. Az, hogy a két vagy több nyelv közül melyiket szeretik jobban, megválaszolhatatlannak bizonyult, hasonlóan ahhoz a kérdéshez, hogy egy gyerek — mint valaki mondta — kit szeret jobban, az apát vagy az anyát.

Nyűg-e a magyarság? — hangzott egy következő kérdés. Szinte egyöntetű volt a válasz, hogy "nem nyűg, de van kényelmetlensége." Főleg a serdülőkorban okozhat nehézséget és kényelmetlenséget. Amikor például furcsállás, gúnyolódás, ugratás tárgya lehet az idegen szár-

mazás, a nehezen kiejthető név vagy valamilyen az elődöktől örökölt szokás. Ez azonban — mint tapasztalatok igazolják — később enyhül, majd eltűnik, annak folytán, hogy európai országokban mind gyakoribb a kevert nemzetiség és kevert azonosság. A magyar fiatalok Nyugaton már ebben nőnek fel, és amint fejlődik, erősödik, intézményesül a többnyelvűség és európaiság eszméje, úgy leli meg új helyét és szerepét a magyar felnövő ifjúság is. Ami mindenképpen kíváncsú, még ha közben elhalványul sok minden, ami a múltban természetes, magától értetődő és óhajtható volt, vagy legalábbis annak mutatkozott. A magyar sajátosságok, hagyományok, örökölt értékek iránt azonban nem lehet senki sem közömbös, de ezek védelmét, megőrzésükre irányuló szándékot nem lenne helyes és célravezető fanatizmussal, harciasággal és erőszakkal megvalósítani, sokkal inkább bölcs mértéktartással, okos érvekkel, a meggyőzés eszközeivel és a kor szellemébe történő ésszerű, egészséges integrálásával. Az egyik lány azt mondta: "nem akarom eldönteni, hogy hová tartozom," de ez nem is szükséges. Nem kell erőszakolni az identitás eldöntését; inkább olyan ajánlatok és kínálatok megszületését kellene elősegíteni, amelyek igénybevétele már biztosítéka lehetne annak, hogy a kornak megfelelő és az idegenben felnövő magyar fiatalok jó közérzetét tápláló azonosságtudatban a magyar elem méltó helyet kapjon, közvetve vagy közvetlenül szívódjék be az egyéneken kialakuló identitás sűrű szövétébe.

Derűs és biztató jelenségnek könyveltem el ezt a göröcsök nélküli természetességgel folyt beszédet, amelynek tanúja lehettem, és ugyanakkor azt a félreérthetetlenül őszinte óhaj is, hogy a pódiumon megszólaló fiatalok mondandóikat magyar közösségben, magyarok társaságában, magyarul mondassák el. Ezzel már bizonyos döntést történt részükről, hogy nem kívülről, idegenként idegeneknek, hanem belülről és belül lévők előtt szólalnak meg, tehát a magyar felnőttek meghitt közösségében fejtik ki véleményüket és nemcsak magukról, de e közösséggel kapcsolatos elvárásaikról is, vagyis embernek és európainak érezve magukat, egyúttal azonosságuk magyar elemei mellett is hitelt tettek. Gondolom és remélem, hogy közérzetük is javult ettől.

Mérey András: Balladaillusztráció

ANGLIAI MAGYAR
TÜKÖR, 1999. június

FEKETE VINCE VERSEI

Egyre üresebben kongnak egyre

(Tizenhetedik levél)

már nem megvetés már nem félelem
csak beteges cselekedésképtelenség
és oktalan meghunyászkodás
a kérlelhetetlen újat akarásban
a kérlelhetetlen zavar zavarodottság
vészjósló jelei s a késztetés hogy
kíméletlenül szétrombolja ellenállása
szánalmasan apró jeleit is még
mielőtt megnőnének szűzös ellent-
mondásokká beteges makacssággá
dagadnának szétdobni titokzatossága
pozícióit s odamondani fejéhez
vágni szemébe fordítani hogy
kétes kalandot óhajt csupán a
változtatás könnyelmű kísérletének
elbűvölő valószínűtlensége élteti
csupán a kezdődő epilógus
boldogsága s hogy eképp
eljátsszák eljátszhatják rendre
mind azt a csekélyke esélyt is
ami még találkozásukkal számukra
megadatott s nem marad más csak
a megismételhetetlenül sivár
visszalépés a tervezetlen meg-
hátrálás a hazabotorkálás
megalázottsága és az egyre
üresebben kongó mondataik
s hogy mégis egyre kétségbe-
esettebben ömlik belőlük a szó
és mint gipszfigurákra oltalmazó
por telepszik vastagon mondataikra
belepi valaminek a jelenléte amely
sehogy sem lesz képes őket
egyetartani majd

Na igen hát igen

(Tizenkilencedik levél)

és lesz aztán úgy is mondog
hogy szóba sem állunk egymással
hogy nem beszélgetünk finoman
kikerüljük egymást a szobában
a lakásban és ott élünk majd egy
fedél alatt és ott ülünk majd
a feneketlen békétlenségben
a közösen elköltött reggelik
a szótlán kávészások és a ki-
egyensúlyozatlan estéink
csöndjébe burkolózva és
lassan de következetesen
kivonjuk egymást közös
történeteinkből

és megy tovább az életünk
abban a tántoríthatatlan
meggyőződésben hogy a
köztünk levő összecsengésnek
és együtthangzásnak vége s mert
sem elviselni sem egymástól
megszabadulni nem tudunk
pörög tovább a filmünk
a mindennapi beidegződéseink
a megszokások rendje hogy
felkelünk hogy kávét főzöl
várakozások a konyhában
a gáztűzhely körül s a hogy
miért van így miért kell ennek
így lennie hogy miért hogy
elpazaroltuk egymásra
pazaroltuk
na igen hát igen

Ami már nem az ami más

(Tizenkettedik levél)

— töredékek —

mit is kezdhethetnénk ennyi
év után mit kezdhethetnénk
már külön-külön fölöslegessé
idejét múlttá és idegenné
valva jó hát elviselni inkább
e vértelen hömpölygő lét
lassú áramlásait egy ágyba
egymás mellé bebujni egy
ágyból kelni akkor is mikor
már nem — mondog — nem
is vonzzuk nem kódnjuk
csak taszítjuk egymást

és lekapcsolni a villanyt
még egy utolsó pillanást
vetve aznapi mindennapi
életünkre mielőtt végleg
sötétbe borul minden és
hintázik és lebeg körülöttünk
és csak a lassan gomolygó
düh marad melynek egyértelmű
iránya és célpontja a másik
amit ő mondott amit ő
csinált vagy elmulasztott vagy
amit szétrombolni látszott

s a hol közelebből hol
távolabbról érzékelhető
zajokból neszekből csak
az marad szétrajzó
gondolataik hátterében
hogy ott vannak egymás
mellett a vaksötétben s a
paplan alatt némán lapu-
lókat a csendjük a szótlán-
ságuk az egymást hallgatás-
sal büntető szándék rin-
gatja át egyre távolodó
egyenletes megszűnésbe
egymástól pár centire a
vaksötétben nem össze-
fonódva nem egymáshoz
bújva hanem távol egyik
a másiktól látszólag együtt
de valójában már teljesen
függetlenül

Hogy menjen hogy ne is

(Tizenötödik levél)

hogy rosszkor jött hogy nem
érti mit is kereshet itt mit
is akarhat itt hogy miért
nem küldi el miért nem mondja
hogy ne jöjjön hogy ne zaklassa
hagyja békén mert nem akarja
láttni mert épp elég volt
elég napról napra percről
percre annyi ideig hogy
miért nem mondja hogy menjen
hogy ne is lássalak hogy ne is
tudjalak többé pedig szemében
ott csillog a vágy rárohanni
egyszer kikaparni megkaparni
tíz körömmel az arcot az
arcát melyet valaha képes
volt simogatásaival az
ujjbegy apró érintéseivel
illetgetni és hogy menjen
jaj ne is lássa s mint amikor
egyszeriben mindent elsöpörne
egy hirtelen ijedelem úgy
szusszanna fel ha megfordult
ha elment ha becsukta maga
mögött az ajtót s távolodjon
egyre távolodjék megszokott
helyeik színtereiről távolodjék
a háztól az utcától stoppoljon
el a városból az országból
hogy ne is tudja hogy ne is
tudhassa többé hogy volt hogy

csak bátorság kellett volna csak
erős elhatározás ott az előtér
futószőnyegének mintázatán állva
csak bátorság kellett volna de csak
kezét szívéhez kapva némán össze-
rezzent

Látod a szél a füst

(Tizenegyedik levél)

Az állni látszó kekes színnű füst
a dércsípte domb fölött melyet a
fák közé szivárogozva magával kap
a völgy légvonata a sárgát lob-
banó Nap ahogy a fű élén egyen-
súlyoz villanásnyit a fény aztán
leválik lopakodva a gyökerek
között terjeng majd fölkiúszik
beleakaszódik a fák koronájába
s az ágak között kifeszül mint
egy pókháló a fák csúcsainál
dohogó szél amint meglepetti
a könnyedebb ágakat hogy aztán
alábukjék a törzseken az apró
bokrok az aprócska növények
irányába

látod a füst a fák látod a
völgy légvonata látod a fény
a szél látod hogy te és én
— fröd — együtt a széllel
a füsttel és egyszerre
a kiegő füvekkel szerelmem
szerelmünk

EGYED PÉTER

La Vendetta

(Befejező rész)

Delius őrnagy sokmindenre emlékezett abból a vacsorából, sokmindenre feltételezen, álomszerűen, amíg álmait végképp szét nem rombolták Monte Cassino ágyúi. Esméletét egyetlen dolog tudta megtartani, Martina arca, érzéseire hagyatkozva, de szakmájának pontosabb eszközeivel is próbálgatta megfigyelni ennek az arcnak a szimmetriatörvényeit, meg nem írt és immár soha nem írandó tanulmányai helyett csak a következő sorokat jegyezte fel emlékezetébe: a szemei mindegy megkettőzik, megjelenítik az arcát. Ez a teremtes *van*, nincs ráutalva életének eseményumaira. Ahogyan itt mezítlábasan, lezserül bekorcolt szoknyájában jön-megy, jár-kel, nagy szerneivel rám néz s megjelenik arcán az a gyermekmosoly, hogy nőiessége nem feltétel rajta, másodlagos jegy, hanem a természet maga, ilyen értelemben nemtelen, s majd csak akkor lesz meg a neme, ha elviszik, mint Plutó Proserpinát, vagy éppen attól, aki elviszi, s olyan is lesz. A hihetetlen lágyág, amint lenéz, s a hihetetlen keménység, amint felpillant. És nem hasonlított semmire és senkire, de kire is hasonlíthatna itt? Ez az arc ő maga, s ő maga ez az arc, a teljes kifejezés abban, ahogyan nem kell semmit kifejeznie. S a teljes azonosságban nincs magamegfelelkezés: nincs az álomnak, tunyaságnak, a magánkívüliségnek az a butasága, ami aztán annyi arcra visszaköltözik, teret adván aztán a megjátszás, a magát-el-nem érés zavaros alakzatainak. A harcselekmények szüneteiben Delius ujjongott, úgy érezte, egész életében folytatni tudja majd ezt a monológot, talán még meg is fog belőle gazdagodni, ez az, amit *megtalált*.

— Maguk mindig ilyen szótlanok? — kérdezte, vendégére pillantva az asszonyosság, miközben a kecskesajtot, meg a vörösboros, mulattatóan öblös üveget elébe rakta.

— Ach, nem — válaszolta az őrnagy. Sekkor mert lopva az arcba, Martina arcába pillantani, a lány viszonzotta a pillantást, s ekkor *fogant meg* Deliusban. Csak lassan tudott leválni róla.

A megszámlálhatatlan lány feltekintett, el-mormolták az áldást, felálltak, s elkezdtek tenni-venni, rakosgatni. Az ebédlőszobába belépett egy idősebb, hihetetlenül szíjas, gyötört arcú öreg s csak amúgy rajta átnézve szólalt meg:

— Martina, a centedrinót!

A lány élénk, gyors mozdulattal (kecskegida) kikapta a kredencből a zöld színű *digestivót*, fűpálkát, töltögetett a százados üveg poharakba. Ekkor pillantott Deliusra először, lassan, tagolva, gyötörtten mondta:

— A háború... aminek nincs vége soha, az a háború megint ideért.

Delius nem tudta: nem jól hallott? Elértett volna valamilyen hangsúlyt?

— Ez nem az a háború, tehát nem is érhetett ide, és most szövetségesek vagyunk — vágta rá az őrnagy a tulajdonképpen jól betanult szöveget.

— Az mindig csak elviszi a fiainkat... aztán utánuk megy a jószág meg az élelem, valaki felgyújtja a házat — tette hozzá a gazdasszony maga elé néző gondterhelt szomorúsággal.

— Meg fogjuk nyerni! ... mondta az őrnagy, most már élesebben.

— Véget kellene vetni egyszerűsmindenkorra minden háborúnak — mormogta maga elé az öreg halkan. Sötét hangsúllyal.

Az ebédlő hosszú csendjében aztán lassan felemelkedett. "Eh..." legyintett és senkire sem nézve átment a másik szobába.

Delius egy szemrevaló hálósobába vezet-

ték, az ormótlan családi ágyra hanyatlott, a csizmáját sem húzta le, csak nézegette a rézkeretbe illesztett mulatságos zománczott képecskéket. Elaludt. Mintha még hallotta volna, hogy a zárlatban csattan a kulcs.

(— L'Acquasparta —)

Környékén hiába kopogtattak, minden ház ajtaja, a kapuk, kemény zárrakkal, irgalmatlan lakatokkal, keresztvasakkal voltak felszerelve. Noha pénzük volt elég, mindenütt sikertelenül jártak, sem enni, sem venni nem tudtak semmit, a lakosok alighanem mindenestül felköltöztek a hegyekre.

— Őrnagy úr — jelentette Schenk —, hetven kilométerre való üzemanyagunk van... ha nem történik semmi baj.

— Álljon meg, Schenk — utasította az őrnagy. A Henschel bekanyarodott a források sétányára, kétoldalt a tuják és piniák között szabályos távolságra voltak a kutak, halkan csobogott a víz az illatfelhőben. Hátrább, a medencék környékén sem volt senki. Az allék és a sétányok vörös cseréptörmelékkel voltak felszórva, az épületek is mind vörös téglából. Minden meglepően élénk, és nem evilági.

— Nem történik semmi baj... válaszolt kisvártatva az őrnagy. Létszám és alaki ellenőrzés, eligazítás; majd meg elmegyünk a Cesi-kastélyba, ott biztosan maradt személyzet, meg talán valami élelem. Biztosítson, mindenki tisztálkodjék, igyanak itt eleget, töltsék meg a kulcsokat meg a kannákat a Henschelen. Kívül és belül mindenki betelt az isteni vizekkel, tovább indultak, s néhány perc múltán a Henschel ott állt a Cesi-palota lépcsőfelfejáróján.

Az őrnagy megigazította a szerelését, majd kopogott a kapun. Hallatszott, amint leemelik a keresztvasakat, majd kínos lassúsággal kinyitják. Delius közölte, hogy ismeri a gróft, már járt itt, s élelmiszert kívánnak vásárolni.

Az intéző alig tudott megszólalni, krárogott, szótlanul jelezte, hogy nem szolgálhat semmivel: "Kenyérünk, kenyér nincs."

— Hát ha nincs kenyér, jó nekünk a sajt meg a szálmali is — lépett elő Schenk s kifejezéstelen arccal, lassan a csapdőlég emelte a Schmeissert. Valahonnan az udvar sarkából ekkor előszaladt egy magas, sárgás arcú asszony, valamilyen batyúval, lépései siralmasan kopogtak a kövezeten. A batyut a Schenk kezébe nyomta.

— Indulhatunk —, Delius őrnagy úr. — Úgy tűnik, ezentúl már komolyabban kell vegyük a biztosítást. Miközben az őrnagy ledobta a lírákat a kövezetre, Schenk visszaemelte vállára a Schmeissert. Megnyalta a szája szélét. — Axmann üljön a kormányhoz, Waetzoldt balról, Stichler jobbról biztosít, kézigránátot elő. Irány Perugia, ha jól emlékszem, a San Severo kápolna — nézett az arcán átvillanó gúnyos mosollyal az őrnagyra.

— Haza akarunk érni, őrnagy úr — ne kockáztassunk — szólalt meg Jäger.

— Nézzék, haza fognak érni, én gondoskodom arról, hogy maguk hazaérjenek. De egyelőre és az út végéig még én vagyok a parancsnok, amint azt maguk nagyon jól tudják. Maguk pedig, hogy egyszer és mindenkorra világos legyen, nem a feleségükhöz meg a szeretőikhez hazaiszkoló szabadságos katonák, hanem egy Umbrián turistatempóban végighaladó harci alakulat — emlékszik valaki Kesselring altábornagy eligazítására?! Schenk! —

— mindannyian emlékeznek, őrnagy úr.

— nem is teszem hozzá — folytatta Delius a legrosszabb pillanataira emlékeztető tagoló módján, amiért a *tempós Deliusnak* hívták a háta mögött — de lehet, hogy jön még valaki a hátunk mögött, megértve?!

— igenis.

— Na akkor irány Perugia, de csak végső esetben használunk fegyvert és a tűzparancsot tolem kapják! Mint fenn a San Angelón!

Perugiában a Porta San Giovanninál érkeztek meg, a Henschel lassan végighaladt a dombok tetején futó, fekete, lapos kőkockákkal fedett úton. Mint egy elnyújtott csigavonalban kanyarodtak a Signoria palotája felé. "Elképesztő, hogy mennyire láthattak onnan fentről minden mozgást, minden völgyben, minden égtáj felé az egykori őgrófkok meg hercegek." Az Etruszk kapunál az őrnagy elhagyta a kocsit, majd ráérvén ballagott a lépcsőkön fölfelé Raffaello terecskéje irányába.

Fityulás nővér nyitott ajtót, készséges tekintettel várakozott. A szokásostól eltérően, tiszta volt, frissen-mosottság és vasaltság illatát árasztotta. Az őrnagy nemsokára ott állt a híres freskók előtt. Egyszerűen megzökönt a szíve, amikor Perugino és Raffaello munkáját egymás mellett látta. Évszázadok korma, sava és piszka alól sejlett elő az umbriai iskola híres ég-színe, abból a napgyugati aranyból a mélyzöldbe átmenő mennyből, ami úgy kivilágosítja a hegyek és az arcok kontrasztjait. Minden kifele fordul, néz, ragyog, s csupa öröm. És nem kell törődni semmilyen kompozícióval, a kereszt mentén meg a kereszt jegyében majd csak kialakul minden. Raffaello meg a Mester mellett: csupa irány, mozgás, a szeretet automatikusan megnyerő szépsége mellett az a súlyos örökség, amit Krisztus és a próféták az emberiségre hagytak. Angyalok minden mennyiségben, eszébe jutott a középkor híres tudománya, az angelológia. Eszerint minden ember őrzőangyallal születik, ennyi kijár neki a teremtestől, aztán az angyal bűnei mértékében — elhagyja, s egyre messzebből követi. Van akit egyszerre hangos suhogással hagy el. Ha öl, például. Nem lehetséges, hogy amikor folyamatosan szerelmeink után riadozunk, akkor csak az egykori őrzőangyalt keressük? S ilyenénképpen sajátos szerepcsere áldozatai vagyunk? A mi valódi angyalunk, amíg ereje van, visszaállmodik bennünket a jószágba, igazságosságba, szeretetbe, s mi is ebbe kérezedünk vissza, amikor imáinkban hozzá fordulunk. "Őrző angyalom, ne hagyj el!" Ebben az egyszerű fohászban minden reményünk benne van.

Üldögélt a padon, s a gyertyák szórt fényében tovább nézegette a freskókat.

"Vajon ölésnek lehet nevezni, amit én cselekedtem? Parancsok, sorozatok. Néha eléje villan egy-egy tányérsisakos lengyel, *tommy* vagy gurka arca... Akkor tudnék erről valamit mondani, ha még egyszer megtenném, ha megtehetném. Hidegedő szívvel gondolt arra, hogy egyszer még megtehetné... Akkor persze kiderülne, hogy voltaképpen szépreményű művészettörténésznek, gyilkosnak, zsoldosnak, vagy miért ne ... katonának születtem. Végül aztán megfegyelmelte gondolatait: "most már kétségtelen, hogy szakmai értelemben, katonák vagyunk mindannyian. Hozzátko létére azokat a feltételeket, amelyekben a te túlélésed ára a másik elpusztítása — akkor mindannyian, megint ugyanúgy fogunk cselekedni. Ilyen értelemben ott fent a Monte Cassinónál kétségtelenül mi voltunk a világ legjobb katonái, művészek. Mi értettünk a legjobban ahhoz, hogy miként kell a másikat leteríteni. Ez lett a mi mesterségünk, kimondani is szörnyű, ti angyalok."

Delius felállt, összehúzta köpenyét s meg egy pillantást vetett a freskókra, majd kifelé indult.

— Szeretnék valamilyen adományt tenni — szólalt halkan a nővérhez, aki előlépett az oszlop mögül. Lehúzta smaragdköves gyűrűjét, majd belepottyantotta az elébe nyújtott ládikóba: "fenntartásra." Biccentett, majd kilépett a kápolna kapuján.

A helyőrség szálláshelyén töltötték az éjszakát, valamikor raktárpépület lehetett, a mindenféle egykori élelmiszerek savanyú szagában

nem nagyon jött álom a szemére. Így hát felkelt s visszament a parancsnoksági térképszobába, kikérte az északolaszosági mappát, s reggelig nézegette. Akkor viszont megdöbbenve állapította meg, hogy a nyilvántartott hadiutakat kivéve a legteljesebb bizonytalanságban vannak, s egyszeriben megértette az altábornagy egykori gesztusát, amin olyan jót nevetett. "A régi térképek." A következő gondolata meg szinte villámsapásszerű volt: "Isten, aki az égben vagy, ezek nem gondoltak arra, hogy előfordulhat, vissza is kell vonulnunk." Mindenesetre, nagyon zavarta, hogy most már végképp nem tudta eldönteni: voltaképpen valamilyen szerepet szántak nekik? Valóban mögöttük jön valaki? Ha Schenk nem lenne velük, minden világosabb lenne. Összeeskábált egy hozzávetőleges útvonalat: Cittá di Castello, Castiglione Fiorentino, Firenze és hátrahagyta a parancsörtsztnak, adja le a főhadiszállás információs osztályára.

Vártak, lézengtek még egy darabig, hátha érkezik valamilyen válasz, eligazítás, de semmi.

Délután érkeztek Assisiba, végre ott állhatott Szent Ferenc Bazilikájának falainál, de nem ment be a templomba, lefele nézegetett. A síkságot koronázó égbolt nyugati részén egy arany szín felhőörvény mint hatalmas szirmokat, csillogó felhőket vetett ki magából. Valamilyen arc körvonalának tetszett az egyik, égő kontúrjait sűrű, selymes haj borította. Izzó rózsaszínbe öltözött felhők száguldottak a mennybolt egyik sarkából a másikba, voltak olyanok is, melyek parázsló arany szegélyezte mélyzöld színben játszottak. Ahogy dermedt, sűrű masszaként földet értek, elérhetetlen, sötétkékgyálncsá váltak, amelynek csúcsait aranyláva borította, s még távolabb, végtelen kiterjedésű és mélységű, kristálytisza, zöldes tengernek tűntek. Mindenfelé — mint az arcról leváló fényfoltok — az alkonyi ragyogásában megmártózó angyalokhoz hasonlatos bodor felhők úszkáltak. Előtte, a zöldes tenger kínálta alapon az arc lassan felé forduló vakító fényzőne, mellette a kék lassan előrenyomuló lándzsái és szigetei. "Martina. Közel. Hozzád." Az arc lassan kihunyóban volt, s akkor hihetetlen élességgel vetítődött be a Caravaggióban született Michelangelo da Merisi *Bacchino malato*-arca. Ez az. Ekkor az arc fokról fokra vérvörös pírra olvadt, és az égbolt összehúzódó alakzatainak körvonalai lassan elmosódtak. Felrezzent, nem tudta, hogy végül is látvány volt, vagy látomás. *Die Toten — sie betteln noch, Franz.*

Valaki óvatosan megérintette a karját.

— Kriegsmann?

— ... Eduard Anton, jelentkezik. A szálnalmas férfit aszalt kis hegyivadász hozzátette: — Schenk őrmester úr szerint el kell indulnunk.

Ahogy leértek a hegy alá, elkezdett sötétedni, de nem az a mélysötét volt, nem, szinte foszforeszkáltak a házak, az utak kontúrjai, *umbrische Nacht*, ezüstösen derengő éjszaka. Delius maga vezette a Henschelt, amilyen gyorsan csak bírta, Ronti, Morra emlékezett és idézte fel a helységneveket, Morra után kell felfele kanyarodni, balra. Meg is találta a gázlót és olyan tizenegy óra tájban meg is érkeztek a Ghironzo oldalában álló *azienda* elé. Hosszasan kopogtatott a Walther agyával az ajtón, hallották, amint valaki elhúzza a reteszt. Az asszony-ság kipillantott.

— Maga az? Mit akarnak?

— Vacsora és éjjeli szállás kellene, minde-nért fizetünk — válaszolta az őrnagy hivatalos, ellentmondást nem tűrő hangon. Hozzátette: — A fegyvereket bevisszük a füstöldébe.

Az asszony kinyitotta az ajtót, kilépett, a fejére borított nagy fekete kendő szinte minde-nét eltakarta. A füstöldőig ment, kinyitotta. Delius azt látta, hogy nincs ott már semmi, csak a

kék majolikacsempe körbefutó szalagja világított a magasban. Behordták a fegyvereket, közben megszervezték a folyamatos őrséget és a biztosítást.

A hatalmas tölgyfaasztalra felkerült a sonka, a szalámi, a kecskesajt, a boroskorsó, a poharak. Az asszony-ság szeletelt, csak szeletelt, aztán elkialtotta magát:

— Fiorella! Concetta! Chiara! Gyertek elő!

— Martina... elment! vágta oda gyorsan az őrnagynak, majd elfordult és darabos umbriai tájszólásával hadart tovább. A lányok tányérok, poharakat kapkodtak elő, elkezdtek töltögetni. Delius hirtelen elfogta az őrmester gúnyos és hitetlen pillantását. A katonák ettek, ittak, öntötték magukba a vörösbort. Schenk megint az őrnagyra pillantott.

— Waetzoldt... van egy üveg konyak az ülés alatt, hozza be! Signora, köszönjük ezt a bort, elég. — Énekeljenek valamit, fiúk. Kezdetben bizonytalanul, aztán egyre tisztábban felcsendült a Kriegsmann hangja. *Es war ein Vögelein...* bekapcsolódott a zümmögőkórus, majd — iskolásan — valaki elkezdett tserelni. Fiorella — most látták meg szörnységes harisnyáját — ismét elővette a százados üveg poharakat, s elkezdte telelocogtatni a konyakkal. Megitták, majd új dalba fogtak, ezúttal hangosabban. Fiorella megállt Eduard Anton háta mögött, a két lány odakuporodott a padok végére. Hiszen nagyjából egykorúak voltak. Delius kigombolta a zubbonyát és hátradőlt az ormótlán hátamlás széken. Valaki irgalmatlan erővel felrántotta a belső ajtót.

De én még mindig ugyanaz az 'tizen-nyócas vagyok...

ezt tudták kivenni a szíjas, macskaléptű öregember ordításából, aki hatalmas, csak ezen a vidéken használatos kettős sarlójával az őrnagy nyakába vágott. A katonák rémülten felugráltak, amint az irgalmatlan *falce* nyomán mindenkit elárasztott a süvöltő vér. Schenk ugrott fel először, átdobta magát az asztalon, szempillantás alatt kikapta a P 39-est, hátrarántotta az öreg fejét s közvetlen közelről homlokra lőtte.

— Lepedőt! *Le lenzuole, schnell, schnell!* Kriegsmann, Axmann — becsomagolni! — Waetzoldt — a fegyverekhez! Megvárta az ajtócsattanást, amíg azok az asztalon, a petróleumlámpa alatt csomagoltak. Aztán lassan kihátrált s kézbe kapta az MP 41-est. — Seiler — a kormányhoz, a többiek, az asszonyokkal együtt, hozzák ki a csomagokat. A Bibliájukat is — tette hozzá.

A Henschel megindult lefele a sötét hegyoldalon, Schenk mellett Jäger ült, kezében a térképpel.

— Hol látsz valamilyen hegytetőn vezető utat?

— Fel kell mennünk itt a völgyön, majd jobbra egy szakaszon valamilyen tanya mellett, Cortona, a Trasimeno-i tó felé.

Lassan eleredt az eső, a páncélos egy patak mellett haladt szálnalmas terhével, majd egy kis duzzasztó mellett feljutott egy platóra, aztán végképp utat tévesztett a füge- és gesztenyefák

között; a sötétben is kivehető volt: kisebbfajta kastélynak is beillő ház mellett állnak. Felhangzott a kutyák hörgő ugatása. Schenk visszafordította a kocsit, lassított, aztán egyszer csak, balra, megtalálta a keresett utacsát, egy tanya mellett kanyargott fölfelé. Jobbra mellettük vízmosság. Immár felsejlett a gerincen vezető út világosabb szalagja. Megálltak, levették a két testet s lefektették a vízmosság aljába.

— Stichler, robbants be! Bibliástól, úgy, hogy itt többet víz ne folyjon — rendelkezett az őrmester.

Pillanatok alatt elhelyezték a tetemeket, följük körkörösén beásták a robbanóanyagot, majd a kocsit után kötötték a gyújtózsínort s kihúzták az útra.

— Most!

Nem is robbanás volt, csak egy tompa dubbanás, amely végigfutott a hegyoldalon, majd aztán valami recsegés — a fák —, majd visszhangos kongás — a kövek.

— Mondjuk, ez volt a díszsortűz — jegyezte meg szarkasztikusan az őrmester. — Jegyezzétek meg — így végzitek ti is, ha sor kerül rá. — Most meg nyomás, elég volt.

1998 nyarán San Zeno di Pistrino di Petrelle fölött egy kis temetőt találtam — nem kolumbáriumot (temetkezni régóta tilos Olaszországban). Téglakerítéssel szépen körül volt falazva; persze, már régen elhagyták, a fal melletti sírok-ról ledőltek a kövek, az egykor elkészített kriptákról látszott, hogy jövedő lakói nem kívánták igénybe venni. A kis ravatalozó kápolna ajtaja nyitva, padlózatát fölverte a fű, ám szentségi jellegét a kis hely derűje és örök békéje őrizte, valóban háborítatlan, szépséges nyugalom fölött bólogattak a gesztenyefák. A temető közepén szabályos sírhant, a kereszten ez állt: Eduard Anton Kriegsmann, 1927—1985. Sejtetem, hogy miről lehet szó, ezért kerékpárommal bejártam a vidéket, a Lugnano-Morra-Calzolaro-térségben, az összes tanyákat. Beszédben elegyedtem néikkel és bácsikkal, az egykori gyerekkatonák korosztálybélijeivel, mindenre emlékeztek és a maguk rögzített módján kiegészítették egymást. Fáraadságot nem ismerve kutattam háborús archívumokat, bajtársi szövetségek albumait, katonai temetők nyilvántartásait. (Mellékesen: A Henschel végül is célba ért — de ez egy más történet.) Közben elköltöttem egy vagyont és rájöttem arra, hogy a történelemkönyvek nem érnek semmit — ez utóbbi nem volt nagy felfedezés.

A fentiekben kívül még ezeket sikerült megtudnom: a Chirozón levő tanya nem sokkal az események után leégett, vagy felgyújtották. Szívszorító nyomait láttam: leroskad, hatalmas tetőgerendák — több száz éves gesztenyéből. A vasalásokat széthordták régen. A helybeliek szerint szándékos gyújtogatás volt, de hogy *partizánok* vagy *brigantik* lettek volna — ez ügyben a helybeliek pártállásuk szerint szavaztak. A Salvemini család nyomtalanul eltűnt, egyesek szerint Rómába mentek. Eduard Anton Kriegsmann a hetvenes évek elején tűnt fel a vidéken hatalmas Mercedesével, járt-kelt, tudakozódott ő is. Aztán egyszer csak vásárolt egy házat és letelepedett; békés, jókedélyű ember volt, ámbar olaszul nem nagyon iparkodott megtanulni. Látnivalóan szeretett elüldögelni a *borghetto* kis terén felállított közös asztal mellett. Állítólag még udvarolt is egy (többek által ismerni vélt) szemrevaló özvegyasszonynak, de az itteniek nem nagyon tudnák elképzelni, hogy — helyben — éppen egy némethez menjenek nőül. Végül — külön engedéllyel — ide temették, s a temetőben — ismétlem, nem kolumbárium — folyamatosan pislog a sírján a kis piros elektromos gyertya. Valaki mindig kicseréli az elemet.

San Zeno, 1998. augusztus
Kolozsvár, 1999. április

SERÉNY MÚMIA 147

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '99

SZÁLINGER BALÁZS VERSEI

Vándorszínész naplójából

"Adta finnyás közönsége,
csúnyaság, amit mivel,
minden este megköszönti
társaságunk fütytyivel.
(...)

Ejh, egy rókát kétszer nyúzni,
ez, urak, mégsem megyen:
már ha fütyty van, legalább bár
tele színházban legyen!"

(Petőfi Sándor: Fütyty)

Régtől járunk mink művészek
színt mázolni prérre
ám művészietlen dolgunk
sosem volt még ennyire

mint Rahó teátrumában.
Itt időzünk egy tele
ám hiába mind a jó szó
indulnánk már elfele.

Szemérmetlen közönségünk
(csúnyaság amit mivel)
minden este megköszönti
társaságunk fütytyivel.

El nem fogadnunk kevelység
(hosszú a tél s enni kell)
megmutatni nem kell immár
mit kezdjünk a fű(t)tyivel.

Rahó porfészek Szegedhez
(és hol van még Debrecen!)
látvalévő minden perce
mennyi évet elveszen.

Látom ráncosodni Rózát
pályafutásán sokat
élsködtél tót kommuná
ám kinőtt a társulat

mert kiismert minden rőföt
szűz ormot mit itt lehet
heten voltunk szoptunk nyaltunk
szép Rahó isten veled.

(Bőrt ilyen áron húzgatni
többé urak nem megyen
mert ha fütytyi jár legalább
teli színházban legyen!)

Lizzi

Ez itt Lizzi,
vérmomása magas.
Hintázní veszélyes
véle, teste úgy passzfröz
a hintához, majd'

átút a vas.

Ez itt Lizzi,
unalmas és kövér.
A karosszék öreg,
sokat látott támlájára
hajtja nagy fejét,

és csörg a vér.

Ez itt Lizzi,
nem panaszkodik már.
Elmémult a múlt hó
végén, két szemével szeret
azóta, és hússal

hajnalig vár.

Ez itt Lizzi,
nemsokára fölcsap
halottnak, s magamra
hagy. Etetem. És megadok
mindent, amit ember
csak megadhat.

Eszterhánts

Hánts hánts Eszter hánts
Eszter hánts ki végre
hánts ki Eszter nadragomból
ereszkejd le térdre.

Lássuk mire mégy
ejsze tükröd nélkül
tudsz-e élni úgy ha nem látsz
tudsz-e élni térdül.

Gáncs gáncs esztergáncs
szíven ért egészen
török gyerek vágja meg ma
s én magyar ki nézem.

Rí rí egyre rí
Törökhonba térove
tükréből is én mosolygok
ejsze kék a térdre.

Kinek létra voltam

A szelíd blúzba vázolt kerge nőtény,
kinek létezése nem volt még büdös tény,

anyja szellemét idézte testbe.
S általam lett anyja föl-, rá- majd befestve

egy keretbe, amit megragasztott,
s lettem volna eszköz — törni át a kasztot.

Örület: ez hitte, hogy szeszélyes
kell csak lenni, máris rőt szőnyeggel ékes

út vinné a klubba, s úrmariska
lenne, nem csak eltűrt, szétkürt kékharisnya.

Ma már más utat tör. Ül, s vigyáz a törzsén,
egy kompótra éhes, kerge nőtény,

kinek létra voltam. Spájjba fényes ösvény.

Édes, édes Anna

1.
Cselédszoba. Kulcsomra zárt metely.
Kép az úrról, pók, feszület.
A sarokban egy kis kályha térrel.
Állni majdnem képtelenség,
ülni kell, de legfönnebb az ágyra.
Felkérném, de tudja már a vágyam,
átvértzi a kölcsönplédet, és ráfeszül,
ő.

(S ha már ágy és én az úrfi,
ugyan, miért veszne kárba,
ami úgyis elszáll: az idő?)

2.
Háromórás matractánc a kezdet,
majd bedobja árajánlatát.

Hogy szívesen kézbe veszi lelkem
pár műszakra, kényes, szűk farát
megriszálja néha, míg a ronggyal,
melyet női gőze át- meg áthatott,
az ébredező karnist is letörli,
a dallaméhes hallban létravégről
tisztára húz minden járatot,
és a hálót mindenik sarokból
(seprűnyélre küzdve) összegyűjti,
ne izgassa csiklandó szeszélyel,
ha a párkányomra ül ki.

S mindennek egy vonatjegy az ára,
s tisztos elbánds, de korcs remény volt,
most látom csak. Mert megbánni mára
nem volt nehéz, és foltnyi folt
sem maradt utána.

3.
A háborúnak vége. Már az ország
sem selypít, ha erkölcsöt gyanít.
Szórolapok sugallta érények
választékát védi nagy sereggel,
s ma már hiszem, mindet Anna ujjá
gépelté titokban. Ám se reggel,
sem délbén, sem este
nem emelt szót úri kényem ellen,
s hiszem, véle, egy analfabéta
szűzzel újra angyal szállt le
a felforgatott, kurva Budapestre.

4.
És a Hold
keskeny pohárként telt fenn az égbolt
terített asztalán. Ő még
azt az abroszt is kimosta volna.

A kifordult szerepek nagy tűzére
engem vetett. Mert nem volt még tíz éve
mindez, mégis... úgy emlékszem, ő vitt.
Átkarolt, és úgy cipelt a partra,
átlábalt, mint háztetőt a macska,
s ha kéményt kellett megkerülni ottan,
ő nem került. Nyalta unottan.

5.
Akár mind a tankhajók alattunk
Dunánk félreértelmezett sorsát,
éppen úgy vonszolt a hídról, legyen
Lánc a híd vagy legyen bár Szabadság.

LAKATOS MIHÁLY

Vizit a gömb túloldalán

Szereplők:

KOMBI GERGELY — nyugdíjas toronyőr
RÓZSIKA — szomszédasszony
KATÓ — Kombi Gergely lánya
PÉTER
GABRIEL — FIATALEMBER
BEÁTRIX — Kombi Gergely felesége

1. jelenet

Helyszín: egy lerobbant szobabelső a 60-as, 70-es éveket idéző bútorzattal. Egy öregember fekszik az ágyon. Virrad. Nyögdecselve felül, vakarózik. A mocorgásra a túlsó szobából kutyaugatás hallatszik. A férfi feláll, a székeken szétszórtan heverő ruhakupacból előkeresi elnyúlt hálóköntösét és magára veszi.

Kombi Gergely (*morgolódva*): Bezzeg ezt te is meghallod, de amikor két betörő feszegette az ajtót a múlt héten, akkor nekem kellett felköltselek, hogy ugass, Hektor, viszik a házat! (közben keresi a kutya edényét) Na persze, azok nem kaját hoztak... (megtalálja az edényt, a kutyaugatás erősödik) Mi?! Hogy Pedigré?! Örülj neki, ha párizsot ehetsz... (az ócska hűtőből belepakol ezt-azt) Tőlem azt is eltöltötte az az izé... orvos, kuruzsló vagy természetgyógyász, mit tudom én... (a kutyaugatás egyre türelmetlenebb, mire sietve beviszi az edényt. Csend. Visszajön.) Istenem, Hektor, csak ezért is érdemes tartalak, hogy tudjam, mi az a csend.

Kopogás.

K. G.: Nocsak, ez a kutya öregségére meghülyült. Már nem csak ugat, hanem kopogtatni is megtanult. Ha így halad, maholnap újságot is olvas.

Ismét kopognak.

K. G.: Áhá, ez mégse ő. Ez Rózsika. Megismerem arról az aranyos ritmusáról. (Gyorsan a tükörhöz megy, megigazítja a haját. Ismét kopognak.) Egy pillanat! (Sietve beszórja magát valami pacsulival. Ajtót nyit.) Kezeit csócsálom, Rózsika. Hát már ilyen korán? Alig maradt időm kihessenteni a pillangót az ablakon...

Rózsika (*korosabb hölgy, belép az ajtón. A kezében újság, meg számlák*): Jó reggelt. (elfintortja az orrát) Mi ez a bűz, megdöglött a pillangó?! (sietve ablakot nyit, majd rendezgetni kezd a szobában) Mondtam, hogy vasárnap mindig korábban jövök. Tizenegyre misére megyek, de addig is kivájom magát a koszból. Én nem tudom mi lenne magával nélkül. Ha úgy adja az Isten és hamarabb felfordulok, mint maga, olyan szemétdomb lesz itt, hogy nem is kell a temetőbe vigenek. Itt fogják elásni ebben a kócerájban, s kriptának nyilvánítják.

K. G.: Főztek egy kávét?

Rózsika: Mit jön mindig ezzel a kávéval?!... Na jól van, nem bánom... (Az öreg felteszi a presszót egy régi villanyrezsóra, a rezsót pedig bedugja a konnektorba. Rózsika odapillant.) Na azt a rezsót is eldobhatja közelebből...

K. G.: Mi baja ezzel a rezsóval?

Rózsika: Nekem semmi, de ezeknek itt (felmutatja a számlákat) mit fog mondani? Lassan egy éve, hogy nem fizeti a rezsit...

K. G.: Nekik sem tudok mást mondani, mint amit a miniszterelnök úrnak is megírtam. Hogy egy magamfajta emberrel, egy

volt toronyőrrel nem lehet így bánni... Én, aki húsz évig szolgáltam az Országház tornyában, a legmagasabb pozícióban, hogy a János is felnézett rám, odajutottam, hogy döntene: nem kell: vagy vizem lesz, vagy villamos áramom, vagy kenyérem...

Rózsika: Úgy elvan azzal a toronyszolgálattal, mintha nem tudom mit csinált volna odafenn...

K. G.: Ez az, hogy nem tudja. De ideje megtudja, mert úgy érzem, lebecsüli a munkámat. Húsz évig nap mint nap ottan fentről figyeltem szerte a világba, hogy nehogy valakik valamilyen irányból megközelíthesék az Országházat és megzavarják a honatyák munkáját. A lenti portás csak a szemközti utcákat látta, én viszont az egész kerületet. És azonnal jeleztem volna, ha sunyi török, kutyafejű tatár, vad rác vagy bármiféle népség közeledett volna. Nem rajtam múlt, hogy ezek egész idő alatt otthon ültek.

Rózsika: Szóval egyéb dolga sem volt, mint hogy tátsa a száját odafenn. Na, ha ez munka, akkor maga azóta se ment nyugdíjba.

K. G.: Még mindig nem érti? A húsz év alatt, míg én vigyáztam, nem történt semmi. Ahogy lejttem, rögtön megtörtént a rendszerváltás. Hej, sokan visszasírnak engem... No, de ne vitatkozzunk, igyuk meg a kávé. Hopp! Hallgassa csak! (A sarokba megy és fül.) Itt valami rág... Néha éjszaka is hallom... Egyszer a Hektort is behoztam, de nem fogott szimatot...

Rózsika (*ő is fül*): Én nem hallok semmit... Talán egér... vagy patkány?!

K. G.: Nem tudom... csak azt a fojtott reszelést hallom, amikor porlik a fa... mintha valami időnként rágsálna... Eh, mindegy, gyerünk, mert kihűl a kávé!

Leülnek kávézni. Az öreg belekortyol a kávéjába, közben merőn nézi az asszonyt. Kis idő múlva feláll, sétálni kezd a szobában, látszik rajta, hogy izgul.

K. G.: Rózsika, én már régóta szeretnék magának mondani valamit... Nem is tudom, mit mondjak.

Rózsika: Most tudja vagy nem tudja?

K. G.: Tudni tudom, de zavarban vagyok...

Rózsika: Úgy csinál, mint egy szerelmes tini... Ne játssza meg magát.

K. G.: Rózsika... magácska annyira kedves, jóságos nő... olyan sokat segít nekem és olyan keveset kér...

Rózsika: Hát az a heti ezres tényleg bagó a mai világban.

K. G.: Nem tudom, hogy miért teszi, csak azért-e, mert olyan régóta ismerjük egymást, vagy pedig...

Rózsika: Nincs semmiféle "vagy pedig"!

K. G.: Még mindig nem tud nekem megbocsátani?

Rózsika (*felcsattan*): Ugyan bizony mit kéne magának megbocsátanom?!

K. G.: Azt, ami tíz éve történt. Akkor, amikor a mulatság után hazakísértem...

Rózsika: Ne röhögtesse magát. Akkor nem történt semmi, s ha történt is, én nem emlékszem rá!

K. G.: De én igen. És azóta is kínoztam a gondolat, hogy talán magának volt igaz...

Rózsika: Nekem úgy általában igazam van, de erre spéci nem emlékszem.

K. G.: Akkor azt mondta, hogy egyszer élünk...

Rózsika: Ezt ma is fenntartom.

K. G.: ...és hogy szerelmes belém és menjek be, mert senki...

Rózsika: Elég! Egy szót se többet! (*felugrik*) És jegyezze meg, hogy bármi is történhetett volna akkor, nem történt! Ami pedig most van közöttünk, az üzlet: én takarítok magának, néha főzök, és ezért maga fizet. Ennyi.

K. G. (*zavartan*): Én csak kedveskedni akartam... Ha tudom, elő sem hozom...

Rózsika: Nyugodtan visszaviheti. Nincs időm traccsolni magával, mert elkések a miséről.

K. G.: Persze. A mise az fontos.

Rózsika: Az. És nem ártana, ha néha maga is a templom felé dugná az orrát! Annak is van tornya...

K. G. (*a polchoz baktat és levesz egy könyvet*): Látja ezt? Ez az én templomom. A Biblia. Semmi olyant nem mondhatnak magának a misén, ami ebben ne lenne benne. S ha igen, akkor arra nem érdemes odafigyelni.

Rózsika: A túlvilágon nem azt kérdik majd, hogy olvasta-e a Bibliát, hanem, hogy a hetedik napot megszentelte-e!

K. G.: A túlvilágon semmit sem fognak kérdezni. Aki arra való, a mennyországba jut, aki nem, az máshová... Azt anélkül is tudom, hogy a pap elmondaná nekem. De úgy élni, mint egy jó keresztény, senki sem tud helyettem. A pap sem. Csak én magam. És ez a fontos.

Rózsika: Ne vitatkozzunk. Majd kiderül. De most már tényleg megyek. Viszontlátásra!

K. G.: Kézcsók, Rózsika! (*Az asszony ki. Az öreg belelapoz a Bibliába, az asszony után néz, s fennhangon olvassa*): "Amit én cselekszem, te azt most nem érted, de ezután majd megérted." (*Kutyaugatás a másik szobából*). Jó, jó, tudom, hogy te érted, de erről ne szólj Rózsikának! Úgy sem igen kedvel téged... (*Kimegy a szobából, csak a hangja hallatszik: "Kutyuli, mutyuli, hát hogy vagy, jól vagy-e bogaram, jól van, jól van, megvakar apuci..." Újabb kopogás. K. G. bejön és az ajtó felé indul*). Nocsak, újabban ilyen rövid ideig tart a mise?! (*Ajtót nyit. Az ajtón egy fiatal lány lép be. Az öreg meglepetten hátrál*).

K. G.: Kató, édes lányom! (*Hevesen megöleli, a lány lanyhábban*). Hát te... hogy... mikor... azt hittem Nyíregyházán vagy!

Kató: Jól hitted! De most itthon vagyok.

K. G.: Itthon is maradsz? Ugye, itthon maradsz... megyek, kiteszem a Hektort az udvarra, s máris kész a szobád!

Kató: Apa, ne fárasz! Tudod jól, hogy nem maradok. Mit csináljak itthon?

K. G.: Rendszerben tartanád a házat, nagyon hiányzik az asszonyi kéz...

Kató: Apa, talán olyan régóta nem láttál, hogy elfelejtetted, hogy nem vagyok asszony. Lány vagyok! Lány, aki sehogy sem tud férjhez menni!

K. G.: Miért nem, hiszen gyönyörű vagy!

Kató: Na persze. Gyönyörű és annyi. A szépséget egy bank sem váltja át pénzre.

K. G.: Mondtam neked, hogy végezz el egy egyetemet vagy egy főiskolát! De hiába...

Kató: Nem a diplomám hiányzik, hanem a pénz, hogy divatos cuccokba járhaszak. Na

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

meg egy kemény szülői háttér. Nézz körül, mi van itt! Ha a fiúmat idehoznám, rögtön lelélcelne... Mindegyiknek azt mondom, hogy meghaltatok. Bár ez csak részben igaz.

K. G.: Ha azért jöttél, hogy veszekedj, akkor tedd... De tudd meg, hogy nem sok értelme van. Amióta anyád meghalt, omlik össze a ház...

Kató (*cigarettára gyújt, majd legyint*): Vele vagy nélküle...

K. G.: Ne bánts anyád emlékét! Hogy évek óta nem jártál ki a sírjához, azt eltűröm, majd számolj el te a lelkiismeretteddel, de hogy az emlékét bánts, azt nem tűröm! Anyád egy szent asszony volt!

Kató: Mit tudsz te...

K. G. (*hevesen*): Azt tudom, hogy becsületes munkásasszony volt. Egyik műszakban a villamost vezette, a másikban a háztartást, közben pedig felnevelt téged!

Kató: És? Mire ment vele?

K. G.: Nem tudom... sok mindent mondatsz rá, de azt nem, hogy nem voltunk becsületesek...

Kató: Apa, apa, te egy nagy gyerek maradtál... Becsületesek. Te tényleg ilyen naiv vagy, vagy még mindig engem akarsz nevelni?! Ha igen, akkor lazíts. Már nem vagyok nevelhető. Tölts egy kis kávé.

K. G. (*tölti a kávé*): A rezsit több mint egy éve nem fizetem... Ez igaz. De írtam egy levelet a miniszterelnök úrnak, hogy egy volt közalkalmazottat, az Országház hajdani toronyórét nem hagyhatják a sorsára... Nálam nem kapcsolhatják ki az áramot! (*A lány leteszi a kávé*). Én a nemzetet szolgáltam. A torony a tanúm rá.

Kató (*gúnyosan nevet*): Ja, a torony... Meddig?

K. G.: Hogy-hogy?!

Kató: Azt kérde, meddig?! Te nem olvasol újságot?

K. G.: A mait még nem olvastam...

Kató (*felkapja az asztalról és kinyitja*): Akkor jól figyelj: "Lebontják az Országház egyik tornyát?" Ez a cím. Tovább: "Statikai elmozdulás ugyan keletkezett, de nincs életveszély... stb. stb." jön a lecsó. Aztán: "A szakértők... jelenlegi formájában 2000–2001-ig találták alkalmasnak az említett tornyot. Ezt követően viszont vélhetőleg lebontják, mivel... »élettartama«... hamarosan lejár" Újabb lecsó...

(K. G. közben elsápad, megtámaszkodik, majd lerokkad a székre.)

K. G.: Ez vicc. Milyen újság? Mondd, hogy a Ludas Matyi...

Kató: Szeretnéd, hogy az legyen... De nem az. Tessék! (*Átgyújtja az újságot, Kombi belemerül*). Ez a miniszterelnök úr válasza. Legközelebb, ha felkeresed a panaszoddal és elmondod, hogy toronyór voltál, csak rád néz nagy ártatlanul: "Melyik toronynak az őre, Kombi úr... A délinek? Ugyan már, hiszen az a torony nem létezik... Miért nem követi a példáját?"

K. G. (*maga elé, megtörtén*): Lejárt az élettartama... Hogy létezik? Én még épen, sértetlenül adtam át... Egy karcolás nem volt rajta... Ez nem igazság. Ezek a fiatalok már nem tisztelnek semmit... A tornyokat se...

Kató: Apa, mielőtt elmerülnél a bánatodban, nincs egy kis tartalék lóvéd? Nagy szarban vagyok...

K. G. (*elrövedve*): Nagy szarban vagy...

Kató: Igen, azért vagyok itt...

K. G. (*igyekszik magához térni*): Ja, szóval úgy... de hát ez képtelenség, ez hihetetlen!

Kató: Miért lenne az, amióta az eszem tudom, ott vagyok. Veletek együtt.

K. G. (*feláll és sétálni kezd. Kató újabb cigarettára gyújt*): Katókám, drága egyetlen Katókám... Itt az idő, hogy megmondjam neked... Én világeletemben leánygyermekre vágytam, a fiúkat nem szerettem... Amikor megszületett, majd kiugrottam a toronyból... Már akkor elhatároztam, hogy jó apa leszek... Egy kislány megérdemli, hogy jó apja legyen... Hogy így volt-e vagy sem, nem tudom. De minden fizetésemből, minden nyugdíjamból félreraktam neked egy kicsit, hogy egy napon majd meglepjelek valamivel. Ez a nap most érkezett el. (*határozott léptekkel a szekrényhez megy és kivész belőle egy autókulcsot, majd Kató felé nyújtja*) Tessék, ezek itt egy kis Bogárhátú Polskinak a kulcsai. Nem új, de a szakik azt mondják, még sokáig elgurul. A tied. Viheted!

Kató (*meglepetten ugrik fel*): Apa, nem mondod komolyan! Nahát! (*örömben tapsikol, mint egy gyermek*) Autóm van, autóm van, ezt nem hiszem el! (*Felkapja az asztalról az újságot, a számlákat és örömben szerteszórja, majd az apja nyakába ugrik*) Te tényleg egy csodálatos apa vagy! (*babusgatja*) Ugye, nem haragszol, ha most elhagylak?

K. G.: Nem, csak eredj.

Kató: Apa, most már bevallom, hogy barátom van. Nyíregyházi. Remek parti. Üzletember vagy valami ilyesmi. Azt mondta, meg akarja kérni a kezem.

K. G. (*fanyarul*): Egy halottól?

Kató: Na jó, belátom: az előbb gonosz voltam. Nem hazudtalak le. Tudja, hogy élsz. De nem jöhet ide, ezt megérted, ugye?

K. G. (*bólogat*)

Kató: Hiszen... látod... a tévé is fehér-feke, szóval, nem megy... de nem tudtam volna megakadályozni. Most azonban eléje megyek a Bogárkámval és visszafordítom. Majd azt mondom, hogy elutaztál. Szanatóriumba.

K. G. (*a mutatóujját a szája elé emeli*): Pszt... Hallod? Ott valami rág...

Kató (*csodálkozva*): Hol?

K. G. (*a sarokba megy*): Itt... De van úgy, hogy a másik sarokból hallom...

Kató: Mi lehet? Patkány?... Vagy csak hallucinálsz?

K. G. (*megrázza a fejét*): Nem, nem... De tényleg... Te sem hallod?

Kató: Hogy-hogy te sem?! Még ki nem?

K. G.: Hát a Rózsika...

Kató: Ja, a boszorkány? Még mindig idejár? (*engedékenyen*) Na nem baj, egye fene... Kérd meg a kezét... Ugyis világeletemben fente rád a fogát... Az, hogy nekem ezért ellen-szenves volt, egy dolog, de hogy te miért nem álltál kötélnek, azt ma sem értem...

K. G.: Kató, Kató, az anyádra nem gondolsz...

Kató: Hát te tudod... De mindkettőtöknek jobb lenne így... Én mondom... (*szedelőzködik, megöleli az apját, majd kifelé indul*) Na, viszlát... Majd még erre nézek... Légy jó!

K. G. (*kissé letörtén*): Mire jó...?

Lassan felszedezeti a papírokat, az újságot. Megtorpan, figyelmesebben megnézi az újságot, mintegy hitetlenkedve olvassa az ominózus cikket.

K. G. (*félhangosan*): "Az élettartama pedig hamarosan lejár..." (*kopognak*) Tessék! Belép Rózsika. Elegáns öltözkében, sokkal többet enged látni a bájaiból, mint reggel.

Rózsika: Isten adjon részt a szentmiséből.

K. G.: Köszönöm.

Rózsika: A templomba menet láttam, hogy itt járt az a kis dög. Fogadjunk, hogy pénzt akart!

K. G.: Ugyan, Rózsika, hagyja már... a Szaharából vizet...

Rózsika: Na azért, mert így is kéthavi béremmel van elmaradva, s nagy patáliát csapnék, ha kiderülne, hogy arra a kis semmirekellőre jut pénz, rám pedig nem... Nem ő takarítja nap mint nap a maga mocskát!

K. G.: A templomban tanították arra, hogy így beszéljen?

Rózsika: Nocsak, mióta lett ilyen kényes a füle... (*békülékenyen megcirógatja*) Na jól van, a lényeg az, hogy elment. Még a szagát sem szeretem. Mi legyen az ebéd?

K. G.: Bármí.

Rózsika: Mi ez a fásultság? Régen háromfogásos ebédet követelt vasárnapra... (*Nézelődik a szobában. Egyszer csak diadalmasan felemel valamit a szekrény tetejéről*). Ez mi?

K. G.: Gyertya.

Rózsika: És a levél, amit a miniszterelnök úrnak írt? Hát egy volt toronyórnel ki lehet kapcsolni az áramot?

K. G. (*Látszik, hogy nem figyel oda. Hirtelen felugrik*): Rózsika, már a reggel is akartam mondani, csak nem hagyta... én szeretem magát! Ezt a gyertyát azért vettem, hogy ma este gyertyafényes vacsora mellett szép csöndben jöjjön hozzám feleségül. A Kató sem ellenzi már.

Rózsika (*elképedve*): Micsoda?! Hogy én Kombi Gergelynek legyek a felesége?! Kombiné?! Ugye, csak viccel?!

K. G.: Nem, nem viccelek. Hiszen úgyis minden nap itt van.

Rózsika (*átgyújtja a gyertyát, K. G. zsebre teszi*) Mondtam, hogy ez üzlet. Rossz üzlet, de üzlet. Két hónapja nem fizet, de én csinálom szó nélkül. S akkor maga a testemet is akarja. Mert ne mondja, hogy nem erre megy ki a játék! Jól ismerem én a férfiakat! Ebben a korban is csak a szex jár a fejükben!

K. G.: Szóval nem szeret... És ez csak üzlet...

Rózsika vállat von.

K. G.: Látom, hogy nem bocsátott meg... Pedig én csak azt akartam, hogy tisztességesek maradjunk... Magának akkor férje volt!

Rózsika: Az az én gondom lett volna...

K. G.: Én meg nős voltam. Jó, igaz, hogy szerelmes voltam magába, de az eszem visszatartott...

Rózsika: Most pedig nem szerelmes belém, de az esze azt diktálja, hogy vegyen meg az adóssággal együtt, mi?! Köszönöm, ebből nem kérek. Túl idős vagyok ahhoz, hogy eljátszam a szegény legény — gazdag lány című operettet.

K. G.: Tehát nem?

Rózsika: Nem! Ma is, holnap is, holnapután is! És mára elegendő volt magából, úgy hogy ebéd nincs! Egye meg, amit főzött! (*el*)

K. G. (*töprengve néz utána. Majd bizonytalan léptekkel ténsfereg ide-oda a szobában*).

K. G. (*hirtelen határozottá válik*): Jó, eddig volt. (*Gyorsan nekifog betömni a réseket az ajtó alatt, az ablaknál. A másik szobából kutyaugatás. Kinyitja azt az ajtót is*.) Rendben Hektor, fiam, te is velem jössz. (*A sarokban fülel egy kicsit, majd legyint*). És ti is.

Megnyitja a gázcsapot, majd végignyúl az ágyon. A színe lassan elsötétül.

2. jelenet

A mennyország. A szoba inkább egy sivár századeleji irodához hasonlít. Háttérben dísztet: néhány felhő itt-ott felaggatva, középen egy kép Szent Péterről a botjával. Feliratok: "Érezze jól magát a mennyországban!" "Zimmer frei!" Jobbra egy liftajtó látható. Az asztalnál egy fehér leplek férfi üldögél, és egy lúdtollal ír egy nagy könyvre. Balról belép Kombi Gergely, elnyűtt kabátban, egyik kezében a kalapját gyűrögeti, a másik kezében egy zsineg. A zsineg végén egy plüsskutyá. Félénken megáll a bejáratnál. Az írógató férfi egyszer csak kelletlenül felpillant.

Péter: What are you doing here?

K. G.: Nem értem...

Péter: What?

K. G.: Nem értem... magyar vagyok... Hungári...

Péter: Well, miért nem ezzel kezdte?... Mit keres itt?

K. G.: Ez nem a mennyország?

Péter: Azért kérdelem.

K. G.: Én nem keresek semmit... soha nem is kerestem... Én csak nem bírtam tovább... a gázcsap...

Péter: Mert az ilyen egyszerű, mi?! Nem bírjuk tovább és csapra ütjük a gázpalackot! Na, jöjjön közelebb!

K. G. közelebb csoszog, a kutyát húzza maga után. Péter áthajol az asztal fölé, és megpillantja az állatot.

Péter: És ez a kutya?! Ez mit vétett?! Ő sem bírta tovább?

K. G.: Nem akartam otthagyni... Együtt öregedtünk meg, gondoltam neki is jobb lesz így...

Péter: Hogy ő mit gondol, arra nem is volt kíváncsi, mi?! Kérdezte-e meg, hogy van-e életcéla?

K. G. (a kutyára néz): Hát... nem...

Péter: Gyilkos! Ezért egyenesen a liftbe kellene küldjem! (visszaül és kezébe veszi a lúdtollat)

Hogy hívják?!

K. G.: Kombi Gergely.

Péter: Születés éve, helye?

K. G.: Kilencszázharminc. Szárazkút.

Péter: TAJ-szám?

K. G.: ...Nincs nálam...

Péter: Igazolás az APEH-től?

K. G.: Hát izé... az sincs...

Péter: Hogy képzeled? Csak ideállít zsebre dugott kézzel, és el van intézve?! A kutyáját beoltotta?

K. G. (lehajtott fejjel): Nem.

Péter: De az életét azt bezzeg ki. (feláll és idegesen sétálni kezd) Most mit kezdjek magával? Addig nem vehetjük állományba, amíg nincsenek rendben a papírjai. Mi volt a foglalkozása?

K. G.: Házörző.

Péter: Nem a kutyáért kéredekem.

K. G.: Kisnyugdíjas.

Péter: És azelőtt?

K. G.: Toronyőr... majd ellenőr a villamoson, a feleségem által...

Péter: Nem mondom, maga aztán jóféle lehetett...

K. G.: Csak két hétig, uram. Kirúgtak.

Péter: Miért?

K. G.: A szlogen miatt. Többet mondtam a kelleténél.

Péter: Hogy-hogy?

K. G. (búsan): "Jegyeket, bérleteket, órákat, pénztárcákat..."

Péter (elismerően): Ki se nézném magából...

K. G. (megtörtén): Higgye el, uram, éheztem, alig jutott ételre... A végén már sem a rezsit, sem a Rózsit nem bírtam fizetni... De ne küldjön vissza, bármit megteszek, csak oda ne, az maga a pokol...

Péter: Mit tud maga arról... (Az asztalhoz lép, csönget)

Belép egy fehér öltönyös, sötét szemüveges férfi.

Péter: Gábiel, motozza meg ezt az embert!

Gábiel közelebb lép. A hátán Security felirat.

Gábiel: Kezeket tarkóra! Lábakat terpeszbe! (Szakszerű mozdulatokkal megmotozza. Megtalálja nála a gyertyát. Diadalmasan felmutatja.)

Péter: Ez mi?!

K. G.: Gyertya.

Péter: Hogy kerül egy gyertya az örök világosság birodalmába? Ön arról nem hallott, hogy ide semmit, de semmit nem hozunk magunkkal?! Elhozni egy gyertyát annyi, mint végzetesen beavatkozni a lenti világ rendjébe. Most egy úr maradt ott a gyertya helyén, mely egy egész láncreakciót válthat ki. Maga nem hallott a horror vaicui-ról sem?!

K. G. nemet int.

Péter: Én ezt nem bírom. (Fájdalmas arccal felfelé néz) Atyám, jöjj és tégy rendet a juhaid között, mert a pásztorod csődöt mondott!

K. G.: Ha esetleg valami gond van, visszamehetek... izé... esetleg...

Péter: Mégis, hogy képzeled?! Hogy a halál miniszteri kinevezés? Ha nem tetszik, lemondok?! Lemondani csak az életről lehet,

és maga ezt már megtette. Apropos, mikor is halt meg?

K. G.: Ezerkilencszázkilencvenkilenc március huszonhetedikén...

Péter (feljegyz, majd Gábielhez): Unom már, hogy mindent nekem kell csinálnom. Mihályt nem láttam mostanában. Hol lehet?

Gábiel: Alszik valahol. Valami névnap buli volt...

Péter: Itt nem tartunk névnapokat!

Gábiel: Nem is itt tartották, uram. Szabadnapot vett ki és alászállt az emberek közé.

Péter: Látja, ezzel soha nem értettem egyet. Az örökkévalóság nem igazodhat olyan emberi csinálmányok után, mint az idő. És ha nincs idő, nincsenek évek és nincsenek napok sem. Névnapok meg pláne nincsenek. Maguk mégis rendesen megtartják a sajátjukat is!

Gábiel: De születnapot nem tartunk.

Péter (úgy néz rá, mint egy kétfejű borjúra): Születnapot?! Miért, ön mikor született? Született egyáltalán?

Gábiel: Nem, uram.

Péter: Akkor ne beszéljen ostobaságokat. Mindig is mondtam, hogy ártalmas maguknak emberi formát ölteni. Úgy néz ki, a forma meghatározza a tartalmat.

Gábiel: Azt hiszem, igaza van uram. Ha bili alakot öltenék, az már predesztinálna egy bizonyos fajta műveletre...

Péter: Jól van, ne okoskodjon. Adjon ennek az embernek egy ideiglenes uniformist, a kutyát pedig vigye magával!

Gábiel felveszi a kutyát és kedvesen gügyög neki: "Kutyuli-mutyuli, gyere csak, ilyen jó dolgod még nem volt..."

K. G.: Hová viszi, neki sincsenek papírjai...

Péter: Ez nem gond. Vigye csak, Gábiel. (K. G.-hez) Üljön le!

K. G. leül.

K. G.: Visszakapom?

Péter: Miért, a magáé?

K. G.: Igen.

Péter: Ne mondja, maga teremtette?

K. G.: Nem, uram.

Péter: Még tovább megyek. Maga nem zette?

K. G.: Nem.

Péter: Akkor?! A kutya épp olyan teremtmény, mint maga vagy én. Teremtmény másik teremtményt nem birtokolhat.

K. G.: Állományba veszik vagy ideiglenes kutya lesz?

Péter: Állományba vesszük. (Veszi a lúdtollat és betírja.) Egy kutya.

K. G.: Maga nem ember, ugye?

Péter (meglepetten felnéz, majd rövid gondolkodás után): A látszat ellenére nem.

K. G. (lemondóan legyint): Megnyugodhat. Látszat sincs.

Bejön Gábiel, szürke leplet hoz K. G.-nek.

Gábiel: Vegye le a kabátját! (Elveszi.) Ezt vegye fel!

K. G.: Tükröt kaphanék?

Gábiel kétségbeesetten inti, hogy maradjon csendben.

Péter: Hihetetlen! Lop, csal, hazudik, az iratai nincsenek rendben és mindezt hiúsággal tetézi! Azon gondolkodom, hogy ne adjam-e át mindjárt a BTK szakosztálynak...

Fehérruhás nő szalad be.

Beáta: Uram, jöjjön azonnal, az őrangyalok feketemunkásokat csíptek el!...

Péter: Ez elképesztő! Mindig átlépik a határt! (Beátával együtt el.)

K. G.: Elnézést, mi az a BTK szakosztály?

Gábiel: Messzire kerülje el! Bűnösök Tisztítótüzes Kezelése szakosztály (a lift felé mutat) Ha beszállítják a liftbe, keresztet vehet... De csak addig, amíg le nem ér... Ott már rossz néven vennék. Na, én elmentem. Alighanem kitoloncolás lesz. (El.)

Beáta beoson, óvatosan körülnéz.

Beáta: Szia! Nem ismersz meg?

K. G.: Nem. Kellene?

Beáta (leveszi a leplet a fejéről): Így sem?

K. G. (örömmel): Bea! Drága feleségem! Csakhogy látlak! (Megölelik egymást.) Mi újság, hogy vagy? Milyen itt az élet?

Beáta: Te még mindig azt hiszed, hogy a halál után van élet?

K. G.: Hát... ez mi?

Beáta: Ez kutyaszar, nem élet... Nagy bajok vannak itt, Gergő... De... (észreveszi, hogy belép Gábiel és elhallgat)

Gábiel: Jól tudod, hogy a főnök nem szereti, ha idegen férfiakkal csevegsz...

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

K. G.: Nem vagyok idegen. Ő a feleségem.

Gábor: Csak volt. Vagy nem arra esküdtek, hogy "míg a halál el nem választ?" Halljam!

K. G.: Igen, de...

Gábor: Semmi de! Elváltaszott. Ő most már idegen a maga számára. Rádásul ennek az országnak a poigára. Ráadásul pedig a főnök kedvence.

K. G.: Te... te bűdös kurva!... Hát igaza volt a Katónak?! Hát ennyit jelentettem én neked?!

Beáta: Na és, a te Rózsikid?! A halálom után egy héttel már vitte neked a krumplisztát!

K. G.: Olyan levert voltam... Már főzni sem volt kedvem.

Beáta: De ezt jól kifőzted!

K. G.: Hadd ne meséljek most egyebeket is.

Beáta: Nincs rejtegetni valóm! (engesztelően néz Gáborra) Itt mindent tudnak rólam. Számukra nyitott könyv vagyok. És ha nem így lett volna is, én őszintén és bűnbánattal feltártam a lelkem...

K. G.: Még ha csak a lelked...

Beáta: Már bánom is, hogy szóba álltam veled...

K. G.: Hát legalább szóba álljál, ha már lefeküdni mással fekszel le!

Beáta (hisztérikusan): A lift, a lift! Az ilyeneknek az való! Gábor, küldd le! Küldd le, Gábor! Gábor gyöngéden kituszkolja, majd hamarosan visszaérkezik, a kezében seprű, személtapát és törölközőt.

Gábor: Tessék! Takarítsd ki az irodát. Előbb söprögess, aztán moss fel! A felhőkről töröld le a port!

K. G. (morcosan): Víz nem kapok?

Gábor (vállat von): Facsarj a felhőkből! (Ki.)

K. G. lagymatag mozdulatokkal sepregetni kezd. Rövidesen egy bőrdzsekis fiatalember lép be az ajtón. Lazán, hanyagul viselkedik.

Fiatalember: Ez itt a mennyország?

K. G. (gúnyosan): Az.

F: Király! Nem hittem volna.

K. G. (jobban szemügyre veszi): Mit keres ilyen fiatalon itt?

F: Kutya legyen, ha tudom.

K. G.: Az magának is jobb lenne.

F: Mi?

K. G.: Ha kutya lenne. Vannak iratai?

F: Naná! Iratok nélkül soha nem ülök autóra.

K. G.: Nocsak, autóval érkezett?

F: Ez az, hogy nem tudom. Csak arra emlékszem, hogy ültem a Merciben és tapostam, tapostam a gázt. Tudja, mire képes az az autó?

K. G.: Látom.

F: Aztán lehajoltam, hogy kazettát tegyek a magnóba, tudja azt a "Paradise...", a "Paradicsom meghódítását", az a kedvencem... Aztán mintha egy bogárhátú Polski villant volna a szemembe, de ebben nem vagyok biztos...

K. G. (megdermed): Bogárhátú...? Polski...?! Remélem nem Nyíregyházáról jött...

F: B...ki, ezek itt mindent tudnak rólunk?!

K. G. elejti a seprűt, az arcát a kezébe temeti: "Uramisten"... Kopognak.

K. G.: Menjen, engedje be a barátnőjét...

Mire mozdulhatna, belép Kató.

F: (elképedve néz Kombira): Nahát, maga csuda egy fazon! Hiszen ő tényleg a barát-

nóm. (Átöleli.) Kata, te egy igazi Júlia vagy! Micsoda szerelem! Két perce vagyok itt, s te már utánam halsz... Na, ezt kellene megírni...

Kató: Apa, te mit csinálsz itt?

K. G.: Takarítom a mennyországot... Legalábbis addig, amíg a Rózsika meg nem érkezik.

F: Ő az apád?... Ja, tényleg. Említetted, hogy meghalt...

Kató (megrántja a karját): Hallgass... Nem illik...

F: Mi nem illik? Azt hittem, itt legalább őszintén beszélhetünk...

Péter (az utolsó szavakra belép): Ez fölöttem ajánlatos is... (szemügyre veszi a két fiataalt) Úgy látszik csúcsidény van. (Kombihoz) Maga már végzett, hogy itt ácsorog? (Odamegy az egyik felhőhöz és végighúzza az ujját rajta, majd diadalmasan felmutatja.) Tessék! Csupa por! Munkára fel! Ki kell érdemelni a napi betevőt! Lejárt az az idő, amikor minden alanyi jogon járt! Azt hitték, ha elmormoltok néhány imát és átvezettek egy vakot az úttesten, máris megvásárolták az örökös üdülést?! Nagy tévedés! (A fiatalokhoz.) Kisasszony, fiatalember, az iratait! (F. engedelmesen átnyújtja. Péter megnézi) Rendben! Állományba vettük! Maga a kommandósokhoz kerül! (Csönget, de Gábor nem jelentkezik. Ennek az az oka, hogy ő játssza a fiatalembert is.) Áh, ez is mindig elkészül valamerre... Van valami magánál, amiről tudnom kéne?

F: Semmi, csak ez a mobiltelefon.

Péter: Ez semmi magának?! Adja ide azt a vacakot! Odakerül az aranyborjú, és a pénz és a bevásárlókocsi mellé! Hogy mindig emlékeztesse magukat, hogy azt imádták, amit nem kellett volna. Kisasszony, maga nekem fog dolgozni!

K. G. (felfortyan): Na neee... Ezt azért ne! Az anyja is, meg a lánya is... Ez több a soknál! Péter fenyegetőleg pattan fel, de ekkor erős robaj hallatszik, robbanások, lövések, ordítás... A tér el-elsötétül. Péter kirohan. Beáta be.

Kató: Anya!

Beáta: Szervusz, kislányom, sietnetek kell... nagy baj van... Gergő, ne haragudj az előbbi jelenetért, de mindenkire gyanakszának... Bizonyítanom kellett!... Meneküljete, amíg lehet!

K. G.: De hová?! Innen...?!

Beáta: Ez már rég nem a mennyország! Itt minden csak látszat! A felhők, a kép, a fehér ruha... Péter nem Péter, Gábor nem Gábor... ezek a Sátán emberei... Az alvilág átvette a hatalmat! Nincs többé mennyország...

F: (lendületesen megragadja Kató karját): Ne tétovázz, gyere! (Mielőtt bárki megakadályozhatná, a lifthez rohannak és beszállnak. Beáta kétségbeesetten rohan utánuk, de már késő.)

Péter (sietve érkezik, a kezében gépfegyverek): Ezek a gerillák nem férnek a bőrükben! Bea, fogd és szaladj! Maga is! (Kombi kezébe nyom egy gépfegyvert.) Mindenkire szükség van!

K. G. (megmakacsolja magát és nem megy. Péter rángatja. Kombi a földre veti magát, Péter dühösen rángatja: "Indulj már, gazember, itt lőlek főbe!")

Lassan elsötétül a színpad, a lövések elhallgatnak.

3. jelenet

Rózsika erőlyesen rázza Kombi vállát, a kutya megállás nélkül ugat.

Rózsika: Ébredjen már, elment az esze?! Hogy tehet valaki ilyent?! Felnőtt ember és megeresztli a gázcsapot!

Kombi lassan magához tér. Felül az ágyon, fogja a fejét, látszik, hogy erős főfájás gyötri. A kutya elhallgat.

Rózsika: Nincs az a nő, akiért érdemes lenne... Hiszen nem gondoltam, hogy ennyire szeret... (A tükörhöz lép és nézegeti magát, mint aki nem hiszi, hogy ennyire szép lenne. Közben diszkrétan igazgatja a haját.) Még szerencse, hogy kihozták azt a táviratot, hanem most az asztalos venne méretet magáról...

K. G. (felneéz, dörszöli a szemét): Péter hol van?

Rózsika: Milyen Péter? Szent Péterre gondolt? Hát szó ami szó, nekem köszönheti, hogy ma este nem vele vacsorázik...

K. G.: Ja, hogy maga az, Rózsika...

Rózsika: Ki lenne más? Nem én vagyok, aki a gondját viselem?... Na de ilyet tenni... Ebben a korban szerelemből nem öli meg magát az ember... Vagy azt akarta, hogy ezzel a bűntudattal kerüljek a túlvilágra... Hogy számon kérjek rajtam magat?!

K. G.: Ott nem kérnek semmit, csak az iratokat... Semmi egyebet ne vigyen magával.

Rózsika: Tényleg jobban van? Ne hívjak orvost?

K. G.: Nem, nem, dehogy... Maga tudta, hogy lebontják a tornyot?

Rózsika: Mégiscsak orvost hívok.

K. G.: Rózsika, az Istenre kérem, ne lovgoljon az orvoson...

Rózsika: Tessék, alighogy kinyílik a szemem, már trágárságokon jár az esze.

K. G.: Komolyan beszélek. Lebontják az Országház déli tornyát. Tessék, olvassa el!

(Rózsika átfutja a cikket.) Talán jobb lett volna akkor meghalni, amikor még szolgálatban voltam. Soha nem voltam közelebb az Úrhoz, mint akkor, ott. És akkor még ő is a helyén lehetett...

Rózsika (leteszi az újságot): Na és ha lebontják? Lesz helyette másik. Lehet hogy szebb is lesz, mint a régi.

K. G.: Azt hiszi?

Rózsika: Hinni lehet.

K. G.: Akkor hozzám jön feleségül?

Rózsika: Ez hogy jön most ide? Előbb Szent Péter, aztán a torony, most meg a házasság. Inkább olvassa el a táviratot! Úgy nézem, a nyíregyházi rendőrség küldte, közl... (bőngészti) közlekedési alosztály...

K. G. (átveszi a táviratot és elolvasás nélkül összetépi) Tessék, el van olvasva.

Rózsika (vállat von): Maga tudja... (kifelé indul) Megyek, hozok valami vacsorának valót... De maradjon nyugton, ne matasson a gázcsap körül!

Rózsika el. Kombi feláll, nyújtózik, majd megdermed.

K. G.: A fenébe, ott tényleg van valami... (Odamegy, hallgatózik. Hirtelen elalszik a villany.) Aha, értem... Előttek nincs menekvés... De én nem harcolok. Nem, nem fogok harcolni... (Matat a sötétben, majd meggyújtja a gyertyát és az asztalra teszi. Aztán a gyertya fénykörébe áll, szétrántja a mellén az inget és hirtelen elordítja magát.) Tessék! Itt vagyok! Ide lőjete!

A szerző ezzel a darabjával elnyerte a Színházi Világnap keretében idén Szegeden megrendezett Tehetségkutató Színműíró Verseny I. díját.

FARKAS WELLMANN ENDRE

történelmi szöveg:

álmemzeti líra

a nagy dilemma mindig:
valamit elmesélni.

azok a kúrák csak formát fogantak.
mindketten tudtuk: baszatlan a század,
eufória s eszme újfent elmaradtak.
csak birtokoltam ágyadat: hazádat.

mint átfírt bekezdés olyan volt az este.
egy mellékmondat. alanya lehettél.
egy poszt-koitum szerelembe esve
óvszeres feeling, bárgyú rideg szentély.

nagy hittel hegyeket
kisebbségek dombokat
ragyog a vénuszi terep.
s a forma előtt a gombokat
matatva még szűzies kezéd.

és persze most a gondolat
lenne, a bűz, pontos kiút.
megváltanom ágyadat, a hazát
s úszni tovább mondjuk, kéjesen
még sterilebb századokon át.

kronstadt

(részletek)

brassó egy szar.
kronstadt egy világ.
a száraz szemeződörböl
az elme még kilát.
brassó egy szar.
kronstadt egy világ.

a pályaudvartól
a bertalanba ki
busz vagy villamos
vagy egyéb iránt
legyen egy taxi
s néhány száz virág
szavak csokorba kötve
s a sínen rózsák ég
vagy éppen kerékre törve
betonon izzik s a tüske
felsérti majd a flasztort
és mindegy busz vagy taxi
mert benne ott a rózsák
csikorgó villamosságn
életem összefogja
és virágokkal lépek
a jótékony dobozhoz
pirosuló nyári délből
ma tested lesz a kozmosz

az autó már fékez
az első lépés hozzád.
rózsák szívedhez a létra.
s míg szorítom a karfát
a két felizzó sín pár
langyosítja brassót
kronstadt-tá öleli
és benne én az asszonyt.

BOGDÁN LÁSZLÓ

Átiratok múzeuma

A régi dal visszhangja

Sorsunk csillagtérképén az iksz.
Fogadalmak. Várakozások.
Ha te így, én úgy és akkor fíksz,
hogy nem várlak. Mélyül az árok.
Mosom kezeim, irnix-dírnix
és kirekesztem a világot.
Olyan ez, mint az ördöglakat.
Régi delejez újakat.

Szorítja is. Magába zárja.
Élősködő fagyöngy. Ráborul.
Egy magas árnyék társát várja.
Soha semmiből nem okul.
Felcsap boldog napok víg árja.
Az ördöglakat most beszorul.
Mint egy gömbben jelen van minden.
Csak épp nem lehet hozzáférnem.

Parki padon ülünk és nyár van.
Legendánk újra felszikkázik.
Felémfordulsz a ragyogásban.
Mosolyogsz, ahogy soha másikk.
Lehet, hogy ez — amire vártam?
De árnyékok unottan ásít.

Elfordulsz. Felállsz. Vége lett.
Beomlanak az évtizedek.

Menthetetlen a régi dalnak
visszhangja is. Vissza se nézel.
Segíthetnek az égi hatalmak?
Nem hiszem. Elragad az éjjel.
Szétesnek hazug fogadalmak.
Sértődötten még hányszor mész el?
A fényben megvillan a vállad.
Hallgatok. Nem szólok utánad.

Mit is mondhatnék — amit nem mondtam?
Távolodik megint az éden.
Repültünk is. Voltam? Nem voltam?
Szerelmünk tűnő éjjelében,
mentem egy úton, megbotoltam,
nagy, sötétlő vadonba értem.
Ide, hidd el, már nem követhetsz.
Fáim alá mellém nem fekhetsz.

Zárul életem. Ördöglakat.
Új évek szorítják a régi.
Végképp egymásba hajlanak:
múlt, jelen, jövő. Arcod tévhit.
Te nem vagy itt a fák alatt.
Hallom a muzsikát, az égit.
Régi dalnak visszhangja csendül,
És a hinta megint kilendül.

1998. december 7.

Firenzei elégia

— kinagyított fragmentum
Sötér István Fellegjárásából —

Harmincnyolc kába nyarán, Firenzében,
romos templomkertben tévedt el Jékely.
Szentkuthytól elvált, észrevétlen,
hagyta, hogy vezessék lázongó évei.
Jeleket látott álmában az égen.

Állingált és a látvány elbűvölte.
Madarak, macskák, víg olasz lányok
ejtették rabul, vibráltak előtte,
romok, terek, múltból jövő talányok.
Magányos középpont magányos körben.

Nem mozdult. Nem is tudta, mire vár?
Míg bémésködött, bezárták a kaput.
Szédítő alkony ragadta el. A nyár
labirintusa. Szavalt. Belealudt.
Poe hollója jött. Ki tudja, kire vár?

Éjjel riadt fel. A mennyboltot nézte.
Fénylettek az ég koporsósögei.
Pulzáltak, fel-fellobbanva, kiégve.
"Bemérik sorsát!" — rendült meg Jékely.
Botorkálva ért holdsütötte térre.

Szobrok ígérték. Marosszentimrére
homály szállongott. Átjött minden színén.
Falakra, romos, alvó temetőkre
homály települt. Enyed, Magyarigen,
Kalotaszeg tűnt vámpírsötétségbe.

"Erdély!" — nyögte, és minden
színen áttűnt,

átgázolt évein a fájdalom.
Zokogás rázta. Rettgése nem szűnt,
túl volt szavakon, hulló csillagon,
holdsugáron a csillagokba perdült.

Ödöngött a téren. Köröskörül romok,
dicső latin múlt relikviái.
Fölötte hazug, nevető csillagok.
Sodorták tűnő, méla mániái.
"Lárva vagyok, hal vagyok — hol vagyok?"

Eltévedt lovast üldöző végzet,
holdsugáron szállt. Nyilas, Orion,
Lant. Lemaradtak a csillagképek.
Úrbe veszett el a drága Sion.
Üres arcukat mutatták az évek.

Hogy hogyan került kezébe pohár?
És pohárba bor? Soha meg nem tudja?
De poharára szállt a borbogár.
És visszaúttá váltott minden útja.
Szólt a holló: "Soha! Soha már!"

Aki látta már, nem felejtheti.
Bujkál az égen. Hány évezred óta?
Reggel a Székelykő költőgeti.
Este belehal a Szent Anna tóba.
"Erdélyi nap!" — nyögött fel Jékely.

Virradt. Ha voltak is kísértetek,
Gyorsan tűntek sírjaikba vissza.
Maga elé nézett. Sírt vagy nevetett?
Pohár borát tévován kiitta.
És indult. Leélni az életet.

1999. február 16.

JACK BARNES

Apám, a rablóvezér

**TIZENNYOLCADIK FEJEZET
amelyben egyeseknek
a csillaga, másoknak
a keze hanyatlik le**

Tom Spencer észrevétlenül akart visszatérni Fort Royalba, de ez nem sikerült. A város szélén már hatalmas tömeg várta és olyan ünneplésben részesítette, amelyről álmodni sem mert azelőtt. Követelték, hogy mondjon beszédet, és ő mondott. Nem a harcról beszélt, szavait nem fűtötte izzó szenvedély, hanem arra intette a fort royalbelieket, hogy a bosszút félretéve a boldog, nyugodt élet ösvényein járjanak. Mert csak így lesz Fort Royal nagy, fejlett és erős település. Az elesettek özvegyeit és árváit pedig ne tévesszék szem elől — gondoskodjanak róluk, hiszen ha valaki, akkor ők igen nagy áldozatot hoztak a városért. A fellelkesült tömeg vállaira vette és úgy vitte egészen a házáig.

A kapuban már Spencer mama és Heléna várták, kisírt szemekkel, s csak nehezen bírt megszabadulni a négykarú polip fojtogató öleléseiből.

— Te hogy kerülsz ide? — kérdezte Helénától, amint lélegzethez jutott.

— Tedd már a negyedik napja úton van Fredde, és félttem egyedül otthon. Meg aztán aggódtam is érte s a gyerekeknek is kedvük volt jönni.

Mintha meghallották volna, Jack és Jimmy rontottak a szobába, s a nagyapjuk, nem törődve sáros cipőikkel, a magasba dobálta őket. Aztán még ebéd előtt elküldte Thomson századost Marshall tábornokhoz, a délután folyamán pedig úgy döntött, hogy kihallgatja a foglyokat.

Az első, akit megkötözve eléje hoztak, Garry volt, a Halhatatlan alvezére. Tom Spencer több mint egy órán át vallatta a szobájában, majd visszavitte a zárkába a foglyot, és a kihallgatást megszakítva, feldúlt arccal távozott.

Spencer mama nagy megrökönyödésére, aznap este nem jött haza vacsorázni s a városból is nyoma veszett.

Az ezredes elkeseredve fürkészte a sziklákat. Ezt a sasfészket lehetetlen lesz bevenni, hacsak ki nem fogynak a fentiek tartalékai. S ki tudja: nem vezet-e valamilyen titkos alagút a külvilágba, amelyen keresztül pótolhatják a hiányt... (Főleg az aggodalmait később Tom Spencer oszlatta el, aki megmagyarázta, hogy egy ilyen alagút létezése esetén a rablók nem tartalékokért mennének, hanem azon nyomban világgá...) Tom Spencer távolléte alatt néhány önkéntes jelentkező megpróbált közel férkőzni a barlanghoz, de kettőt lelőttek belőlük a védők, a másik három pedig feladta a küzdelmet.

Estére a törvénybíró is visszatért Fort Royalból, de meglehetősen harapós ked-

vében volt. Azzal kezdte, hogy jól leteremtette az ezredet a saját szakállára kezdeményezett kommandós-akció fölösleges áldozataiért.

— Ezredes úr, talán nem beszéltem elég világosan a múltkor? Vagy netán meghülyült? Úgy tudom, a seb a lábán van, nem a fején!

— De uram, kikérem magamnak ezt a hangnemet!

— Ön csak azt kérje, amihez joga van! Még egy ilyen mozdulat s szobafogságban fogja megvárni a harcok végét! Mert senki kedvéért nem fogom azt jelenteni a tábornok úrnak, hogy néhány koszos rablóval lekaszáboltattam egy századnyi katonaságot! Megértette?

— Meg! — tiszteltgett az ezredes és füstölögve távozott, mert sehogy sem találta arányosnak Spencer kitörését az elkövetett hibával.

Az ostrom ötödik napja a védőket meglehetősen zilált állapotban találta. Az élelmiszerkészlet fele még megvolt ugyan, és vízben sem szenvedtek hiányt, de az éjjeli hideg mindennél jobban megkínózta őket. A menekülés fejvesztett hangulatában a pokrócok az elcsapott lovakon maradtak, azt a néhány elszánt bokrot pedig, amely a sziklák közt megkapaszkodva tengette addig az életét, már az első napokban eltűntek. Néhányan az emberek közül megpróbáltak lejutni az erdőbe, de az ostromlók őrszemei résen voltak és golyózáporral árasztották el őket.

— Itt döglünk meg a sziklák tetején — morgolódtak az emberek. — Legalább közelebb leszünk a keselyűkhöz.

A legkritikusabb állapotban Don Giovanni volt. A negyedik éjszakát már végigköhögte és lázasan hanykolódott a számára összetakolt fekhelyen. Tedd kétségbeesetten borogatta a homlokát egész éjjel, s büntudat gyötörte, hogy nem tud orvost hozni ahhoz az emberhez, aki életében a legközelebb állt hozzá. Az őrszemeket már nem is ellenőrizte, szerencsére azok Don Giovanni leghűségesebb emberei voltak, s egyébként is a saját életük is veszélyben forgott volna, ha lankad az éberségük. Az első nap után, amikor szerencsésen visszaverték a támadókat, már nem zaklatták őket, s Tedd rájött, hogy az ellenség új szövetségéstől — a korgó gyomortól — reméli a győzelmet. Mégis reménykedett, hogy az ostromlók hamarabb belefáradnak a várakozásba s valamilyen úton-módon megmenekülhetnek a kutyaszorítóba. Azt tudta, hogy fogoly nem lesz, inkább a szakadékba veti magát, de a lelke mélyén élt valamiféle irracionális bizakodás, hogy talán, talán mégisincs veszve minden.

Giovanni ekkor megmozdult, s Tedd gyorsan melléje térdelt.

A beteg kinyitotta szemeit.

— Tedd — motyogta halkán s kezét a barátja durva tenyerébe tette. — Van még remény?

A férfi elmosolyodott s bólintott. Nagyobb erőfeszítésére került ez, mint egy sziklának a megmászása.

— Persze, Giovanni — mondta aztán s erőteljesen megszorította a beteg kezét. — Csak gyógyulj már meg, hogy lábra állhass. Hiszen nem nyögdecslő vénasszonyokra van itt szükség, hanem életerős férfiakra!

Giovanni mosolyogni próbált s homlokán kiütött a veríték.

— Nem mondom — folytatta Tedd —, lustálkodhatsz is majd, de csak amikor haza mentünk. Hiszen tudod: Heléna s a gyerekek már várnak. Jimmy nem felejtette el, hogy Fred nagybácsi azt ígérte: célozni meg lovagolni tanítja őket, Jacknek pedig hihetetlen történeteket mesél a banditákról. Úgy, hogy igyekezz és szedd össze magad, mert könnyen hazugságba keveredhetsz!

A beteg mosolyogva nézett rá, majd hirtelen elkomorult:

— Tedd, emlékszel, mit mondtam hajdanán: hogy nem szeretném úgy végezni, mint Caesar. Nos, mégis úgy végzem. Csakhogy az én Brutusom a tüdőgyulladás.

— Badarság — legyintett a másik s friss borogatást tett a beteg homlokára.

— Tedd... — szólalt meg ismét Giovanni. — Fádom. Nem csinálsz egy kis meleget?

— De igen — mondta Tedd. — Mindjárt jövök.

Kilépett a barlangból s könnyes szemmel nézett körül. Körben mindenütt csak kő és szikla. Tehetetlen dühében rásújtott öklével a sziklára s kezéből kiserkent a vér. Mit tegyen? Vegye Giovannit, hurcolja le az ösvényen, s adják meg magukat a lenticnek? Giovanni valószínűleg soha nem bocsátaná meg, hogy börtönbe juttatta. De ha itt hal meg a kezei között?

Tedd sokáig vívódott magában, s amikor visszatért a barlangba, Giovanni már aludt. Vagy önkívületben volt.

Éjfél körül négyen az emberek közül bejelentették, hogy nem bírják tovább: át akarnak lopakodni az ostromgyűrűn. Tedd engedte őket: hátha boldogulnak... Ezt a sziklát egy ember is képes megvédeni.

Sokáig csend volt.

Aztán egy félóra múlva eldőrdült az első puska lövés. Utána több is. Majd ismét elcsendesedett minden. Nem lehetett tudni, hogy sikerült-e valamelyiküknek az áttörés, mert vissza nem jött senki közülük.

Don Giovanni a következő napon csak egyszer tért magához.

— Tedd — suttogta, s hangja köhögésbe fulladt. — Közeleg...

— Mi közeleg, barátom? — hajolt közelebb Tedd.

— Az a nap, amikor... szívesebben lennél kövek közé bűvő gyík... vagy ablakrepedésben szendergő légy... mint Tedd Barnes, a Halhatatlan...

Tedd melegen nézett le rá, majd kezével végigsimította a beteg izzadt homlokát, de Giovanni már ismét aludt. Néhány nap óta alig eszik valamit, pedig fontos lenne, hogy jó erőben legyen, különben a betegség teljesen legyűri.

Akkor éjszaka Tedd megpróbálta a lehetetlent.

Átosont az őrszemek vonalán és néhány száraz ággal tért vissza. Egyébként jövet megneszelte az ellenség, de a tűzijáték ellenére sikerült sértetlenül visszajutnia a barlangba.

A nyolcadik éjszakán Giovanni ismét felébredt. A teste csupa víz volt, szemei lázban égtek, elviselhetetlen fájdalmak gyötörték.

— Tedd... — nyögte, amikor a köhögése alábbhagyott. — Fázom...

Tedd gyorsan lángra lobbantotta az erre a célra tartogatott rőzszerakást s Giovanni hideg kezeit a tűz irányába tartotta. Jóleső érzés járhatta át, mert elégedetten elmosolyodott s kis idő múlva így szólt:

— A világ csak híd; menj át rajta, de ne építs rá házat...

Tedd az ölébe vette a fejét és elégedetten látta, hogy a beteg lassan megnyugszik s álomba szenderül.

A tűz ekkor még égett, s többen az emberek közül köréje húzódtak melegedni.

Hajnalban, mielőtt az utolsó parázs teljesen kihunyott volna, Don Giovanni távozott az élők sorából.

Élt 41 évet.

Ben Fafey nem győzött csodálkozni azon, hogy Tom Spencer mennyire megváltozott a napokban. Egyre gondozatlanabb lett, borostás arccal járt-kelt az emberek között, és senki nem tudta, hogy milyen titkos mótely emésztte a törvénybíró. Spencer mama üzenetét, hogy legalább egy estére térjen már haza, mintha nem is hallotta volna, csak kószált órák hosszat az erdőben, és az ezredes gyakran kapta azon, hogy elmélyülten a sziklaszirten bámulja. Esténként személyesen ellenőrizte a posztokat és elégedettnak látszott, hogy mindig mindenkit a helyén talál.

Egy éjszaka négy holttestet hoztak be a táborba, s a törvénybíró elsápadt, amikor ezt jelentették neki. Azonnal látni akarta őket, noha Fafey megpróbálta lebeszélni róla, mondván, hogy igazán nem nyújtanak gyönyörűséges látványt. Amikor megnézte a négy bandita tetemét, kisé megnyugodott s aludni tért. Néhány nap múlva az éj kellős közepén az ezredes vigyorgó ábrázattal állított be a sátrába:

— Szorul a hurok a nyakuk körül, mert egyre gyakrabban próbálnak áttörni az ostromgyűrűn. Az imént is rajtacsíptek az örök egy gazembert, amint megpróbált elillanni. Mondanom se kell: olyan tűzijátékot rendeztek neki, hogy esztétikát veszítve inalt vissza a fellegrádba. Fogadni mernék, hogy egy-két napon belül szűkülve jönnek le, mint a megvert kutyák: behúzott farokkal és korgó gyomorral.

Fafey jóslata talán bekövetkezett volna, ha a tizedik nap reggelén nem érkezik vissza Thomson százados a fővárosból.

Tom Spencer arca felderült, amikor Marshall tábornok levelét elolvasta.

— Ezredes úr, gratulálok a kitüntetéshez — mondta aztán, visszahelyezve a papírt a borítékba —, és Önnek is, Thomson százados. Most pedig egy önkéntest kérnék, aki közli a fentiekkel, hogy amennyiben leteszik a fegyvert, mehetnek isten hírével.

Fafey és Thomson eltátották a szájukat:

— Micsoda?! Hogy futni hagyjuk őket? Azt már nem! — tört ki az előbbi.

— Marshall tábornok parancsa világos! — csapott az asztalra a törvénybíró. — Aki másképp próbál cselekedni, azt személyesen küldöm a másvilágra!

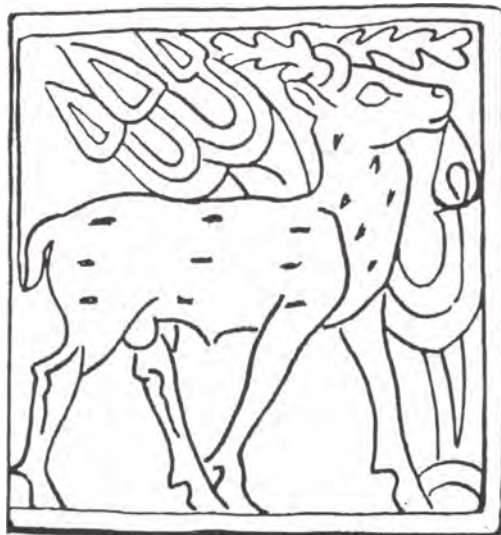
— De Spencer úr! Ön mint törvénybíró...

— Én, mint törvénybíró, tiszteletben tartom feletteseim parancsát és elvárom, hogy minden katona ezt tegye!

Végül Thomson vállalkozott a küldetésre.

Fehér zászlót lengetve indult az ellenség fészke felé, miközben a gyomra reszketett az izgalomtól. Ki tudja, tiszteletben tartják-e azok a gazemberek a követ sértetlenségét?

Lassan haladt előre az emelkedő ösvé-

nyen.

Fentről semmi jel.

— Ne lőjete! — kiáltotta félúton Thomson a biztonság kedvéért. — Üzenetet hozok!

Ismét elindult. Lenn a táborban feszült várakozás. Spencer érzi, hogy éveket öregszik közben.

Aztán Thomson eltűnik a sziklák között.

Puskalövés, kiáltás nem hallatszik. Odalenn reménykednek.

Közben telnek a percek. Heteknek, hónapoknak tűnnek.

Egy félóra múlva a százados ismét előbukkan az évszázados kötömbök közül. Arca nyugodt, a fehér zászló a hóna alatt.

Amikor visszaérkezik, csak ennyit mond Spencernek:

— Egy órán belül itt vannak...

A törvénybíró megkönnyebbülten teszi a vállára a kezét.

A hadiállapot megszűnt, a katonák felélekeznek, és jókedvű fecsegés kezdődik. Ben Fafey lelkében különös érzések kavarognak. A kiküldetése sikerrel járt, kitüntették, és mégis: valami furcsa az egészben. Talán az ilyesfajta záróakkordokhoz nincs szokva. Katona csak két dolgot ismer: halált vagy győzelmet. És mindkettőt könyörtelennek tudja. Az irtóalmas katona olyan, mint a kétlábú asztal: nem használható semmire.

Ekkor az örök jelezték, hogy az ellenség megmozdult.

Mindenki elcsendesedett és várakozva tekintett a szikla felé.

Ott fenn megjelent az első ember, majd a második, azután a többiek, és jöttek lassan lefelé, lehorgasztott fővel. Nyolcan voltak, közülük kettő egy holttestet cipelt.

A katonák önkéntelenül félkörbe álltak, középen a vezérek: Fafey ezredes, Thomson százados és Tom Spencer.

A meggörmtyedt, borostás, fáradt rablók csak jöttek vánszorogva, s kezükben esetlenül lógtak a fegyverek. Fafey csodálkozva tapasztalta, hogy nem tud dühös lenni rájuk, pedig azt tervezte, hogy nekikront és legalább jól leteremti őket. De most csak állt meredten, mintha karót nyelt volna.

Aztán megérkeztek. Thomson rájuk szólt, hogy dobálják halomba a fegyvereket, s szótlanul engedelmeskedtek, miközben óvatosan pislogtak körül, nem vár-e csapda rájuk. Csupán egyikük állt mozdulatlanul, lehajtott fejjel a holttest mellett, s mintha nem jutott volna el a tudatáig, hogy mi történik, csak markolta továbbra is a fegyverét.

— Tedd Barnes! — szólt rá keményen a törvénybíró, s a férfi összerezzen. — Dobja el a puskáját!

A másik engedelmeskedett, majd tekintetét lassan a törvénybíróra emelte. Ott álltak szemtől szembe, elgyötörtén, megöregedve: Tedd Barnes és Tom Spencer.

A két szempár egymásba mélyedt és csak nézték hosszan egymást, percekig, miközben körös-körül mindenki megdermedve figyelte a jelenetet.

És Tedd Barnes ebben a percben szíve-sebben lett volna kövek közé bűvő gyík, a föld mélyébe húzódó vakond vagy ablakrepedésben szendergő légy...

Aztán amikor már mindenki azt hitte, hogy az idők végezetéig fogják egymást nézni, a törvénybíró hirtelen lehajtotta a fejét s csak annyit mondott:

— Hordják el maguk!

És miközben azok, felvéve a holttestet elindultak, Fafey — aki félreértette a törvénybíró tétovázását — melléje lépett és pisztolytáskájára csúsztatva a kezét így szólt:

— Törvénybíró úr, ha gondolja...

Spencer ekkor rettenetes dühvel nézett rá s olyasmit mondott, amitől Fafey keze nyomban lehanyatlott:

— EZREDES, AZ AZ EMBER A VEJEM...

(folytatjuk)

LAKATOS MIHÁLY fordítása

BALÁZS IMRE JÓZSEF

A megírhatatlan regény

Vida Gábor: Rezervátum. Marosvásárhely, Mentor, 1998.

"Moby Dick sem maradhat Melville regényének a foglya: be kell állania a tengeri mélység Leviatánjai és sárkányszörnyei, az Ótestamentummal kezdődő fantáziaélmények sorába" — írja Northrop Frye, amint épp egy archetípus-kritika alapjait próbálja lefektetni A kritika anatómiájában. Be kell állnia? Nem, csak beáll. A kulturális látás valahogy így működik: egymásra másol képeket, s ha nem is fedik egymást teljesen a képek (van, amikor éppen ez az eltolódás, a kilógó lóláb az érdekes), mintha valami mélységet adna nekik az, hogy egymásra tevődtek hasonló dolgok. Az ilyen helyeken sötétebb a tónus. De legalábbis nagyobb a maszat. Nevezzük ezeket a helyeket archetípusoknak. (Hogy a képzavar teljes legyen: az archetípusok linkek egy hypertexten, de nincsenek más színnel kijelölve, egyszerűen "gyanúsak" — s egy véletlen, vagy éppen kíváncsi kattintás, és máris a kultúra más szövegei közt vagyunk; archetípusok mentén bebolyongható a kultúra, s ezt a bolyongást csak abbahagyni lehet.)

"Kommunikábilis szimbólum" — mondja még az archetípusról Frye, s talán ez az a megfogalmazás, ami magyarázza némiképp, hogy Vida Gábor könyve kapcsán az archetípushoz jutottam. Persze az is magyaráz valamit, ahogy a Rezervátum újraolvasása közben egyre gyűltek körülöttem a régi folyóirat-lapszámok: a Helikon, az Előretolt Helyőrség "hőskori", újságformátumú példányai, a Látó irodalomtörténet-száma és aztán a Búcsú a filmtől, Vida első kötete is. Működésbe jött valami, ahhoz hasonlóan, ahogy az archetípus hypertextje, amiről fentebb beszéltem. Szövegek, amelyek ugyanarról szólnak, s ami ugyanaz, az nem dolog, még csak nem is történet, valami más. Ez a valami nyelvileg létezik, de lehet, hogy nem csak. Maradjunk abban, hogy számomra nyelvileg létezik — és hogy talán létezik vagy kialakítható róla egy konszenzus.

Ha a Rezervátum írásai felfűzhetőek valamilyen gondolatmenetre, akkor az a — nevezzük jobb híján így — mítoszhoz való viszonyulás. Nem egyszerűen az örökölt, a hallott, a továbbadott mítoszlól van szó, hanem a mítoszlól, ami (állandóan) teremődik. A "csinálni kellene valamit" érzése a Vida könyvében ezt az energiát hordozza: szinte mindegy, mi az, ami létrejön, csak lehessen hozzárendelni egy történetet, egy magyarázatot. Ennek a magyarázatnak arra is vonatkoznia kell, hogy mi ez az egész vágy, hogy "csináljunk valamit", sőt, talán leginkább erre kell vonatkoznia. Egyfajta identitás-teremtésről, a saját mítosz megteremtéséről van szó. Ez a könyv utolsó három szövegében a legnyilvánvalóbb, azokban a szövegekben, amelyek öt egyetemistáról, egy

lányról és Frenkről, a teremtetett gururól szólnak. "Titkos nyelvet beszélnek, amit rajtuk kívül senki sem ért. Vezetőjük egy Frenk nevezetű egyén, tartózkodási helye ismeretlen. Mikor együtt vannak, mert mindig együtt vannak, a megfigyelőnek az az érzése támad, hogy valamit készítenek: atombombát, gölemet, forradalmat vagy egy új vallást." (93.) Ez a mítosz beszélgetésekben alakul, ott is jön létre: "A második vodka után már egy nyelvet beszélünk. Először is anarchiát kell kibombantani, új vallás kell, meg egy irodalmi folyóirat. Aztán jöhetnek a nők, de nem ám a kékharsnyák, a töppedt farú vénkisasszonyok, hanem az igazi nők, ó, istenem." (116.) Mindezek csak kellékek, az "anarchia" mégis jelent valamit, a saját mítoszra vonatkoztatva is. Nincs célelvőség ebben a cselekvéssorozatban, az egész történet vagy inkább állapot lényege egy "végtelen beszélgetés [a szabadságról], mert nem tart sehova, nem akar semmit, csak létezni, lebegni, mint egy kormányozhatatlan parafadugó" (91.).

Titkos nyelv? Biztosan, amennyiben az olvasó számára érezhető, hogy egy "kész" mítoszba lép be, amelyhez öt fiatalember története is hozzátartozik, s a nyelvjátékba való belépéshez szükség van a történetre is. (Talán azért, mert ez a nyelv hangsúlyozottan irányul valamire, a mítikus figurákra: Frenkre, a lányra vagy az apró rágcslókra, amelyek a szobában laknak. Nincs ennek a nyelvnek olyan, más kontextusban is működtethető összegződése, mint például az Iskola a határon nyelvében a "Mb!" vagy az "Elefes!") Az olvasó nem fogja ezt a nyelvet használni, de nem annyira távoli számára, hogy ne érthetné. Ha meg távoli, akkor éppen a távolság lehet az értés kiindulópontja.

Nem szükségszerűen "érthető" egyébként ez a valami, amiben a figurák léteznek, és amiről fentebb azt mondtam, nem történet és nem dolog. Viszont ahhoz, hogy valaki a közelébe jusson, éppen a történetre és a dolgokra, a kellékekre van szükség. Az elbeszélő is így közelít hozzá. Ez a megállapítás azért is fontos számomra, mert egy másik kapcsolható szövegben egészen másfajta kísérlet történik arra, hogy megidéződjék a mítosz. Jánk Károly Rekviem című szövegéről van szó (Helikon 1998/11), ahol a helyszínek ugyanazok, mint a Vida kisregényében (kollégiumi bentlakás, az előtérben a szoba padlóján égésnyomoktól származó fekete folt stb.). A szereplők neve itt más — Vidal, Woland, Korovjov, Ivan Fjodor, Nyikov —, de a kontextus, amit felidéznek, jórészt ugyanaz: az orosz regényeké. Mellettük szerepel még a Fehérruhás lány és Frenk hangja. Jánk értelmezésében viszont egyáltalán nincs történet, s a beszélgetés is valami egészen másról folyik, maga a párbeszéd abszurd dráma-szerű, nem kapcsolódnak egymásba a szövegek,

a mítosz, az összetartozás egyértelműen szövegen kívüli lehetőség csupán. Jánk szövege így az öt egyetemista történetének megismételhetetlenségét, közvetíthetlenségét hangsúlyozza, és bizonyára "igaza van".

Ez csak annyit jelent, hogy Vida kisregénye, törmelékeivel együtt nem attól érthető, hogy helyszínek, szereplők ismerősek az olvasó számára, hogy "tudja", mi volt az Éber nevű csoportosulás Kolozsváron, a kilencvenes évek elején (ez a Jánk szövege mögött is ott van, s az mégis sokkal zártabb, mint a Vidáé), sokkal inkább attól, ahogy működésbe lépnek az archetípusok, illetve ahogy archetípusokká válnak képek a szövegben. Ugyanakkor — ez is fontos! — Vidánál a figurák (személyes) identitása nem a mítosz révén alakul ki, más-másképpen reagálnak az egyes helyzetekben, más a történetben betöltött szerepük. Az allegorikus/ironikus ábrán "balról jobbra a következő alakok láthatók: egy csecsemő, egy varázsló, egy poéta, egy donkihóte és egy remete. (...) Az ábrázolás belső tulajdonságokat fejez ki, úgy mint: gyermeki ártatlanság, a transzcendens erővel való kapcsolattartás, költői hév, hóbortosság, elmélkedésre való hajlam." (92.). E vázlat mellé odatehető még egy másik is, a Rezervátum "feljelentéséből": "A törzstagok hárman vannak. Jegor: krónikás és megfigyelő. Ismertetőjele körszakáll és fémkeretes szemüveg. Mindenre emlékszik, elméleti vitákban könyörtelen. Rebra: hegymászó és teoretikus. Ismertetőjele körszakáll és fémkeretes szemüveg. A cselekmény érzelmi szerzője. Szókimondó: költő és szelármos. Ismertetőjele, l. fönebb. A társaság titkos nyelvének megalkotója. Nevezettek kapcsolatban állnak egy Reinhold nevű indiánnal, aki sasorrt és hosszú haját visel. Közveszélyes. A társaság ötödik tagja egy Királyfiúként emlegetett egyén, aki hamarosan megérkezik." (150.) A vázlat azonban életre kel — például Rebra és Reinhold indulnak neki megmászni a hegyet, míg Szókimondó és Jegor Pesten Frenk után nyomoznak. Együttlétük inkább többlet, mint meghatározó vonás; mind-egyiküknek saját arca van.

Még mindig nem jutottam el a mítosz közvetítődéséhez, az archetípus-hálózathoz, amely beengedi a mítoszba a kívülállót is. Ennek a hálónak az elemei közül nem mindegyik archetípus abban az értelemben, ahogy mondjuk a tűz-víz-föld-levegő négyes. De kétségtelenül hasonlóan működnek egy adott kultúrán belül: emblémaszerűen felidéznek valamit, például egy értékkonstrukciót, ami a mítoszt meghatározza és létrehozza. Jelzésszerűen, címszavakban így néz ki a Rezervátumot meghatározó háló:

Remete. A kötet leghosszabb írása, a szöveg többi részétől elkülönítve, dőlt betűvel szedve, így kezdődik: "mondják, hogy él valahol a közelben egy igaz ember. Talán még a város határában, a keleti szemétdombon túl, az erdő egy megkímélt szegletében". (101.) Az elbeszélésből

úgy tűnik, ez csak Rebra számára fontos igazán, de például Jánk Károly verseit olvasva szintén lehet találkozni hasonló figurákkal, akik magányosan élnek, és őriznek vagy inkább: tudnak valamit, amit senki más. Amit a remete tudhat, azt nem szavakkal adja át. A remete az a mester, akit meg kell keresni, el kell zárándokolni hozzá, de ott, a helyszínen minden kérdés ostobának hangzana: "illetéktelen háborgatásnak tűnne, ha megszólalnál. Pedig őt nem lehet zavarni, ha tobozokkal dobálnád, akkor is úgy ülne (...). Létezik még egy hely a világon, hogy semmi dolgod, nincs kötelességed, mulasztásod. (...) Ez a hely még nem a tied. Jó, ha itt jártál. Emlékezz." (104.) A remete egyfajta kép, amely ahelyett a nem elég pontos szókapcsolat helyett áll, hogy belső nyugalom. A remetéhez való elzárándoklás ennek a helynek a felkeresése, egyetlen befogadónak — magának a zárándoknak — címzett híradás a hely létezéséről.

Kóboj Frenk, a Vadnyugati magányos. Magánya miatt emlékeztet a remetére, de az ő magányának története van. Ha nem környékezné a történetben pénz, nők, hatalom, akkor nem lenne súlya annak,

tal, hogy Frenkkel egyszerre, a fiúk távollétében "jön el", Inez fekete lovaglós- csizmában, bőrkesztyűben Frenkhez hasonló, mitológikus lényé válik.

Orosz hangulatok. Főleg Csehov és Bulgakov kísért a társaság mitológiájában, némi Dosztojevszkij-es vonzódással az anarchia iránt. "Öregem! El kell menni Berlinbe! Nem most, majd a húszas évek végén" — mondja Jegor a csehovibb, Facipőben című szövegben (82.). Berlin, Párizs, Pest azok a helyek, ahol keresni lehetne valamit. Maga a történet azonban, az irrealitásoknak, a csodának a belopózása a történetbe inkább a Mester és Margarita világára emlékeztetnek. Talán azért, mert minden mitológiateremtésben van valami ennek a regénynek az ízéből, a "valós" és a "mitikus" egymásmellettségéből. A figurák nevei is ezt a kontextust hívják elő, amely archetipikus működésével egyszerre teremt bohém és felszínesen túljutó világot, kilátástalanságérzetet, nyitottságot a transzcendencia iránt, és fogékonyt a transzcendencia kinevetésére, de legalábbis: megérzéskéssé. Mindez együttesen jelenti azt az orosz világot, amit Rebra megidéző feljegy-

is jellemző az, hogy mítoszokhoz viszonyítják magukat. A Torony emelkedőben több mítoszt is felhasznál ahhoz, hogy a mítosz iránti süketiséget és a tehetetlenséget írja meg. A rénszarvas, amelyet Horgas úr, a városi főépítész üldöz a kisvárosban és a város határában, mintha lehetőségeket hordozna, akár a magyar mondakör csodaszarvasa. A rénszarvas — miután az építész nem tudja megragadni élete lehetőségét, hogy megtervezze a maga tökéletességében a város főtérét — döglötten kerül elő egy betonkeverőből. A kisvárosban feltűnik egy Angelus nevű csavargó is, aki szörnyű büzt áraszt (ez a büz is a mítosz kifordulása, a legendák illatot árasztó szentjeihez képest). "Ha egy nő szeretne engem, akkor megállna [az állandóan emelkedő torony]" — jelenti ki Angelus, akár a mesék elvarázsolt, disznóbőrbe bújt stb. királyfija. De a nő, akinek szeretnie kellene, nem szereti, és Horgas sem fogékony arra, hogy felismerje a csavargó különc-szerepét. A történet a kudarc története.

A fotográfus halála a Mester és tanítványa viszonyról szól, ami aztán a Rezervátumban is visszatér. Ez a történet is meglehetősen szkeptikus. "Tudni, hogy a Mester látott valamit, de már nem látja senki. Ez a tudás." (47.) Persze, nem igaz, hogy senki nem látja azt a bizonyos ragyogást, azt a lehetetlen irányból érkező fényt a Mester képein. Éppen ettől tanítvány, hogy ő látja. És ezért rendezi meg úgy saját halálát, hogy lehetővé váljon, hogy valaki majd hozzá is tanítványként viszonyuljon. A Mester mítosza is kifordul tehát, de épp ezáltal mutatkozik meg benne valami, ami másként nem nyilvánvaló. A Kelj fel, és járd ebből a nézőpontból travesztíának tűnik (persze ez azt is jelzi, hogy a mítoszra figyelő nézőpont nem elég a Vida-történetekről való beszédkor), a béna fiatalember lelövi a sovány arcú, arasznyi szakállú, napszemüveges, kötött sapkás ismeretlent, aki azt mondja neki: "kelj fel, és gyere". A csoda így is megtörténik, a béna láb megbicsaklik, s a fiatal ember elindul.

Kissé komor világ ez, de nem tragikus hangoltságú, inkább tudomásulvevő. Olyan, mint amikor valaki tudja, hogy a sümcskök szétrágják a várost és a történetet, de azt is tudja, hogy nincs mit tenni ellenük. Vida Gábor többszöri nekirugaszkodása ugyanannak a "témának" — öt egyetemista, Frenk és a Lány, amint kezdeni próbál valamit egymással — jelzi, hogy az a regény, amelynek a vázlatai és a "hézagai" elkészültek, megírhatatlan. Azért megírhatatlan, mert nem történet, hanem egyrészt egy helyzet, nyitott lehetőségekkel, s minden, ami történetyszerű, beteljesítene vagy megszüntetne valamit ezekből a lehetőségekből. Másrészt pedig: mitológia. Egy készen álló mitológiát pedig — amilyennek most már, könyvek, rekviemek után az Éber csoporté tekinthető — nem lehet regénybe írni, így semmi képpen sem. Talán esetleg úgy, hogy az a regény valami egészen másról szóljon.

Maszkel János: Varság

ahogy a westernfilm végén belelovagol a naplementébe. Ereje is másfajta, mint a remetéé: pragmatikusabb, kézzelfoghatóbb. A remetét fel kell keresni, Frenk eljön, Frenkre (és küldeményeire, jeleire) várni kell. "Szmirnov közben elmondja, hogy szükség lesz még egy mecénásra, magunk közt csak szólítsuk Frenknek, aki bankot rabol a Vadnyugaton, és majd száz dollárokat küld egy vénséges varjúval." (116.) Vida történetének az ad sajátos ízt, hogy Frenk eljön, egyszerre a keresett Nővel, csak nem talál a szobában senkit. Frenk az a guru, akivel soha nem találkozik a "tanítvány", csak e jelet látja: "FRENK WAS HERE."

A Nő. Különös, hogy a Rezervátum mitológiája a távolira, a távollevőre épül. A Nőt a fiúk szintén keresik anélkül, hogy azt érezhetnék: velük van. Bulit is rendeznek a tiszteletére, de nem jön el. A lányok, akikkel azonosítható lenne az, akit keresnek, egyszer láthatók csupán, mint a "jelelés" a bentlakás zuhanyzójában, vagy eltűnnek, felszívódnak, ahogy Inez. Azál-

zéseiben. Ugyanakkor persze ezt a világot is kineveti, hiszen az ország egyik alapvető megidézője a szövegben a Szmirnov vodka.

A rágcsláló, ismeretlen állatkák. Fontos elemei a mitológiának, a lassú szétesés, a megsemmisülés hordozói. "Számolatlan, recés nikkelfogaikkal tépik darabokra az időt, hogy a jó történetek morzsává hulljanak szét, és elpusztuljanak tőle a galambok." (120.) Ezek az állatkák valamilyen "okai" annak, hogy a Vida-könyv műfajmegjelölése: történetek és hézagok prózában. Ami nincs meg, ami nem íródott meg, azt az állatkák — valami rajtuk kívül eső erő tetten érhetetlen képviselői — hordták szét. De nem csak az időről, a történetről van szó: "Bennünk rágnak a sümcskök, és minket, belőlünk eszik el a várost." (122.) Az állatkák nem tesznek egyebet annál, ami úgyis történőben van: korhadás és korhasztás, rothadás és rothasztás, szétesés és széthordás nem elkülöníthetőek.

Azt mondtam, a kötet többi történetére

SZÓCS ISTVÁN

Szeget szeggel? I.

Motto: "Ha Troilus és Cressida egymásba szeret (...), ha a szerelem misztériuma során megszületik Troilus, aki Cressida szavait zengi, és Cressida, akiben Troilus szíve dobog, akkor egy csapásra a feje tetejére áll a világ. (Az a világ, amelyben Derrida szavaival minden a főség [fő, főnök, fej, tőke,] (capital) és persze, híme főéke (a fallosz) körül forog.)..."

"(A fő-fej-fallosz láncolatra vetítve is érdekes kontextust teremt az a köztudott tény, hogy Shakespeare idejében a nő szerepeket férfiak játszották.)"

(Láng Zsolt: Dobok)¹

1.

Előrebocsátom: a Szeget szeggel cím nem utalás egy Shakespeare-darabra; még bár fallikus utalást sem tartalmaz; a legkevésbé akarja a homoszexualitás kérdését bevonni a kontextusba — noha mind a "Tompák" Troilus és Cressida előadása, mind Láng Zsolt erről érkező esszéje bevonja —, hanem arra a manapság szokásos eljárásra hivatkozom vele, hogy világnézeti-esztétikai közhelyek ellenében világnézeti-ellenesztétikai közhelyeket vonultatnak fel. A múlt setét árnyaira a jelen setét árnyait borítják.

Nem is az a lényeges, hogy az újabb közhely ellentétes állítást tartalmazzon (például, az adott esetben: régen az járta, hogy "a kollektivitás felemel", most meg, hogy: "a kollektivitás lealáz"). Hanem az a fontos, hogy általánosíthatni vele, hogy jelszó — parola — gyanánt szolgál, hogy viszonyulást fejez ki, s éppúgy, mint elődje, világnézeti elkötelezettséget hirdet — ezt tagadva is!

André Breton francia szürrealista közvetlenül a második világháború után azt írta, hogy a győztesek át szokták venni a legyőzöttek ideológiáját...

A gyakorlatban ez több módon megvalósítható: Vagy most én teszem ugyanazt, amit az ellenfelem eddig tett, miközben úgy teszek, mintha épp ez ellen küzdenék; vagy: egyszerűen megváltoztatom az előjeleket; amit eddig méltatni kellett, abban most minden rossz forrását kell (azaz illik, de legalábbis ajánlatos) látni.

Láng Zsolt ezen az alapon értékelí nagyra a közelmúltbeli Troilus és Cressida előadást (a kolozsvárit): "Tompák" — mondja — "miközben elvetik a kollektivitás különböző korokból, főleg a romantikából hátramaradt konvencióit, afféléket, mint Hősieség, Nép, Döntés, Becsület, Nemzeti Érdek stb., egy-

ben átlélik a konvenciókhoz tartozó színház kép- és formátárát is."

Hogy a "kollektivitás konvenciója" volna-e például a Hősieség, a Döntés, Becsület? — ez egyszerűen tudatlanság; nem az esszéíró Láng Zsolté egyedül, hanem a "Tompák" is, és szinte valamennyi magát dekonstruktivistának és posztmodernnek tartó világnézeti hajléktalané. Ajánlhatnám tanulmányozás végett az individualizmus nagy gondolkodóit. Nem ajánlom, mert valaha már nagyon komoly pártemberek figyelmeztettek, nem válik az én javamra sem, ha fiatalabb kolégák előtt olyan "idealista-individualistákat" idézgetek, mint Heidegger, vagy Spengler, vagy ne adjisten: Evola; (lásd még: "vivere pericolosamente," action gratuit, "az érdek és megfontolás nélküli tiszta tett", és különböző Ikarosz-elmélekedések). Igazuk volt; mai napig csak hátrányom származott idealista filozófusok tiszteletéből. Mint különben mindenkinek.

2.

Az viszont már Láng Zsolt egyéni tévedése, amit a kollektivitás és a romantika összefüggéseiről és az ironiáról mint a romantika legyőzőjéről mond: "egy posztromantikus színházi tradíció eltakarításával átjárhatóvá tesz a gondolkodásnak a romantika törmelékével ez időkig elzárt útjait." Láng szerint tehát a romantika az, ami konvencióival elzárta a szellem útjait, pl. az "arcatlanság" mirmidon tömegeivel — és az ironia az értelmezés felszabadítása által legyőzi a kollektivitás romantikus hamisságait stb....

Sajnos Láng Zsolt, akárcsak még jónehány poszt-^{x2}ista esztéta félreérti a romantika mibenlétét, amikor nem tudja, hogy a romantika legfőbb ellenfelének éppen a konvenciókat és egyáltalán a konvencionalizmust tartja; és hogy a romantika jelszava nemcsak az értelmezésnek, hanem "mindennek a felszabadítása"; a masszív arctalansággal szemben éppen az egyéniség, eredetiség kultusza stb. stb. Mindez megtalálható bármilyen irodalmi kézikönyvben, az is, hogy a romantika az, ami az esztétikum helyett az érdekességet tartja a legtöbbre; és hogy az ironia nem a romantika legyőzője, hanem elengedhetetlen munkatársa. Borzasztó, hogy — nem is tudom, hányadik osztályos — iskolás tananyagot vagyunk kénytelenek felemlíteni: hát Cson-

gor és Tünde mellett Balga és Ilma nem az ironia szolamát képviselik? A pátoszhoz hazug rituálékkal, a militarista fejedelemmel, a merkantilista kalmárral és a nagyot mondani akarástól kipukkadtt filozófussal (tudóssal) leszámoló Csongor — nem romantikus-e?

Úl egy író egy olyan előadásban, amelyben tombol a romantika egyik leghatásvadászóbb eljárásának, az egzotikum hajszolásának a bálja — különleges jelmezek, mágus-maszkok, ősemberi-vademberi varázstáncok, elvetemült hősök nyelvése csókot váltanak véres hullával, az író erre azt mondja: Jaj de jó, hogy végre egy nem romantikus előadást látok! Beh nagyszerű, hogy a romantika törmelékeinek eltakarítása megtisztította kritikus tudatom látóterét és felszabadította az értelmezést...!

"Tompák színházának fontos jellemzője az elemzés, amely egyben az elemzést végző tudat dekonstrukciója is."... írja az író. Olcsó poénkodásnak fog hatni, de az embernek jön, hogy a dekonstrukciót "leépítésnek" fordítsa, lám a néző tudata is dekonstruálódik. Lebomlik...

3.

"Amikor Thersites a szent edénybe vizel...: felfedi a világ értelmetlenségét" — írja Láng Zsolt.

Tehát: vízkultusz.

"Sajátos koreográfiája van még a füst ritmikus belövellésének is." Írja beszámolója elején Láng, és a végén: "Közben sziszegve hömpölyög elő a füst, mintha egy földalatti szörny fújná ránk." (Nyilván a romantikus törmelék eltakarításának céljából!) A füst — tüzet tételez fel.

Tehát: tűzkultusz?

Az író szeme, mint a pávának, a tollán van, mondja Németh László. És íme, amit Láng nézőszeme nem lát meg a színpadon, azt írószeme megérzi: víz és tűz harcáról van szó. És ezért a füst nem tűzkultusz jele, hanem a tűz vízzel locsolásáé, levezelt tűz füstől ennyire! Tehát, a füst ellenére: csak vízkultusz.

Nem amiatt akarok megint zsörtölődni, hogy manapság annyi "felszabadult" előadásban vizelnek és vécéznek, tehát hiú ábrándkeresés a színpadi vizelést csak a Troilus és Cressida kontextusán belül magyarázni, és nem sablonos kortünetként emlegetni. Ugyanígy: már-már szégyelli az ember a rendező helyett is magát a színpadi füstök miatt, írta a múltkoriban egy színikritikus (egy valódi).

Erről eleget zsörtöltünk, más is, én is. Egyéb valamit láttam én itt meg Láng pávaszemének tükrében: miért csak mindég férfiak

vizelnek manapság a színpadon? Lehet, le vagyunk maradva az európai színvonalhoz képest, de most hirtelen legalább húsz közép-kelet-európai színpadi vizelésre tudok visszaemlékezni, amelyekben férfiak fedték fel amúgy a világ értelmetlenségét, s egyetlen egyben sem nők. Ugyanakkor "Tompák" színházi bemutatóin a legzajosabb sikertünetek mindég színikritikusnők és művészeti szerkesztőnők szervezett csoportjainál mutathatók ki.

Most adjuk össze a következőket: Láng a bevezetőben Troilus és Cressida szerelmének megvalósulhatatlanságáról beszél, mert különben egy csapásra a feje tetejére áll a világ. (Ezzel kapcsolatban lásd Marx és Hegel viszonyát: a dolgok visszafordítását fejükrol talpukra!) Tehát a világ a feje tetejére áll akkor, amikor "normális". Figyelembe veendő az az kitétel, amelyeket már idéztünk a fő-fej-fallosz láncolat kontextusairól.

Freud és tanítványai sokat beszélnek a "pénisz-irigységről", mint feminista törekvések ősökéről. Ám velük szemben mindenki, aki nemcsak mélylélektani olvasókönyvekben találkozott a jelenséggel, tudja, hogy a lánygyermek legfőbb sérelme nem a pénisz-hiány, hanem az, hogy képtelenek olyan messzire vizelni, mint a fiúgyermek. Ezért a háztömb körüli távvizelés-versenyeken mindég lemaradnak. Ehhez mégcsak azt kell hozzávennünk, hogy Värting: Férfiállamok és nőállamok című könyvében azt állítja, hogy az excesszív matrhiarchalista törzseknél a férfiaknak tilos volt állva vizelniük; és mindjárt helyben vagyunk! A világ értelmetlenségét elháríthatjuk a Vízöntő világkorszakába való belépésének összefüggésében. Sajátos, hogy a feminin és effeminin vízkultusz először éppen a színpadon valósult meg újra.

Ez ősi rituálék színpadi értelmezhetőségével, továbbá a fő-fej-fallosz láncolat kontextusainak magyarnyelvű alternatíváival legközelebb kívánunk foglalkozni.

(folytatjuk)

1) Láng Zsolt: DOBOK A Troilus és Cressida kolozsvári előadása, Látó 1999. 8-9.

2) A poszt- után az X bármely újkori világnézet elnevezésével behelyettesíthető.

KÓDEX —

Egyetemfoglalás 80 évvel ezelőtt

Az idén novemberben bizonyára országos ünnepekkel emlékeznek majd meg a kolozsvári román egyetem megnyitásáról. Aligha fognak szólni arról, hogy egy 47 tanéven át működő magyar tudományegyetem teljes épülethálózata, felszerelése tette lehetővé ezt az egyetemlétesítést.

Ahhoz, hogy az új egyetem megnyíljon, egyszer fél évvel korábban el kellett foglalni, birtokba kellett venni az épületet. Ez május 12-én történt, 80 évvel ezelőtt.

Miután a román hadsereg 1918. december 24-én bevonult Kolozsvárra, az itteni egyetem működését engedélyezték, s az egyetemi autonóm vezetésbe lényegesen nem szóltak bele. A román sajtóban viszont vita alakult ki az egyetem sorsát illetően. Lényegében három lehetőséget vetettek fel. Az egyik a fokozatos elrománosítást, román előadási nyelvű tanszékek felállítását szorgalmazta. Nicolae Iorga egy párhuzamos román műszakibb jellegű egyetem felállítását vélte helyesnek. Onisifor Ghibu az azonnali "átvétel" mellett kardoskodott. Ghibu korábban az ortodox egyház tanfelügyelője volt, ekkoriban pedig a szebeni kormányzótanácsnál a közoktatásügyi tárca államtitkári tisztségét töltötte be. Nézetéről hamarosan meggyőzte feletteseit, Valeriu Branice oktatásügyi minisztert és Iuliu Maniu elnököt.

Ghibu az egyetem elfoglalását alaposan előkészítette, s igyekezett azt jogi úton, a katonaság tetteles beavatkozása nélkül végrehajtani. Így május 8-án a kormányzótanács Branice miniszter aláírásával átiratot intézett a kolozsvári prefektushoz, hogy az egyetem valamennyi rendes és rendkívüli tanárát szólítsa fel hűségeskü letételére I. Ferdinánd román király és a kormányzótanács iránt. Az eskü megtagadását az állásról való lemondásnak tekintik. Porutiu kolozsvári prefektus ezt a felszólítást május 9-én azzal a kiegészítéssel küldte tovább, hogy amennyiben a tanárok az esküt leteszik, kötelesek két éven belül a román nyelvet szóban és írásban tökéletesen elsajátítani. Az eskü letételének időpontját május 12-én fél 11-re tűzte ki.

A felszólítás úgy volt időzítve, hogy a május 10-11-i dékán- és rektorválasztó tanácsülés előtt érkezzen. Így ezeken az üléseken minden professzor nyilatkozhatott az esküvel kapcsolatban. A hűségeskü megtagadása egyhangú volt. Az esküre való felszólítást — a nemzetközi egyezmények értelmében — jogszerűtlennek tekintették, Kolozsvár ugyanis katonailag megszállt terület volt, s nemzetközi egyezség, békekötés nem intézkedett helyzetéről. Addig a magyar állammal szembeni hűségeskü kötelezte a tanárokat. Az eskü megtagadását tudatni nyilatkozatot Schneller István rektor 12-én reggel 10 órakor tudatta a prefektussal. A továbbiak a Ghibu szerint előre kidolgozott forgatókönyvnek megfelelően történtek.

A prefektúrán Ghibu tíz ide hívatott erdélyi tekintélyes román tudós-tanár s néhány diák társaságában várta a választ. Mikor az megérkezett, fél 11-kor három szakasz szuronyos katonát rendelt az egyetem központi épülete köré, s minden ajtaját lezáratta. Ő maga Nicolae Draganu román szakos egyetemi magántanár, Ion Vasiliu őrnagy, térparancsonok és egy diák kíséretében megjelent a rektori irodában, s követelte az egyetem azonnali átadását. Ezt Schneller megtagadta. Erre az őrnagy vállon ragadta a 72 éves rektort, mire az kijelentette: az erőszak előtt kénytelen meghajolni. Rögtön e jelenet után az aulában a már összegyűlt közönség előtt a doktorra avatást megtartották, s utána a professzoroknak végleg távoznuk kellett az épületből. Az egyes tanszékeket, intézeteket, klinikákat aznap és másnap a kijelölt román tanáremberek katonai kísérettel vették át. Ellenőrizték, hogy minden távozó csak személyes dolgait vihesse magával.

Az adjunktusokat, tanársegédeket, kisegítő személyzetet azonban helyben-maradásra kötelezték, sőt a munka megtagadása esetén a Tiszán túlra való kitoloncolással fenyegették meg. Így a klinikák, egyes intézetek tovább működhetek. Október 15-én aztán nekik is felmondtak, s helyüket románokkal töltötték be. Ősztől a nem kolozsvári születésű, vagy 1914 előtt nem erdélyi lakos egyetemi tanárokat csoportosan kiutasították a román megszállás alatti területekről. Öt napot kaptak a távozásra.

Így valósult meg Onisifor Ghibu nagy terve-álma: teljes felszereléssel megszerezte a románság számára Erdély egyetemét. Csak az új tanári kart kellett kinevezni. Neki a pedagógiai tanszék jutott.

GAAL GYÖRGY
Erdélyi Magyarság, 1999. április

— INDEX

ZENEI CSEVEGÉSEK 15. A túlcsonduló szépség zeneszerzői

Egyik művem bemutatóján történt. A műsorban Vivaldi-fuolaverseny és Csajkovszkij *Vonós szerenádja* fogta közre új művem. A Vivaldi-zenét kiváló amerikai művész nő fuolájátéka tette lenyűgözővé. A mű minden szépségét érvényre tudta juttatni. Amúgy is hihetetlenül sok szépséges zenét halmozott fel Vivaldi ebben a művében is, éppen csak (!) életre kellett kelteni. TÚLCSONDULÓ SZÉPSÉGŰ ZENE — fogalmazódott meg bennem a felismerés. Szavakba ötlött, amit eddig is éreztem, tudtam. Van ez a parttalanul ömlő zenei nektár, életelixír. És persze azonnal a Csajkovszkij-Szerenád hasonló zenei túlcsondulására gondoltam. Micsoda áradása a zeneiségnek! Nemcsak zenei gondolatokról van szó, zseniális TÉMÁKRÓL és azok (még) zseniálisabb feldolgozásáról: itt maga a zene égi nedűje van "megkomponálva".

Képzetelemben megjelent ez a fantasztikus üdítő ital, a nemes bor égi ajándéka, a mámor csodája. Ezek a zeneszerzők — mint Mozart is — ezt a "FOLYÉKONY" zeneszubsztanciát alkották meg. Ömlött képzeletükből a varázssital. Az emberiség örök álma a varázssital. Ezt adják nekünk ezek a zeneszerzők. Mégpedig bőkezűen. Csordultig teletöltik edényeiket, amelyekben felénk nyújtják a lelki orvosságot. És közben alig ügyelnek arra, hogy milyen edényben is adják kezünkbe azt. Nem számít, hogy dísztelen fakupában vagy éppen csodálatos figurákkal díszített ezüstkegelyben teszik asztalunkra. Lehet az alkalomadtán cserépedény is, egyszerű csupor vagy óriási kanna, amiből egyszeri felhajtással nem is tudjuk kiinni az isteni italt. Nem az edényszámit, amibe beleöntik zene-italukat, hanem az ital milyensége: íze, illata, sűrűsége és persze — elsősorban — utóhatása, amit a lélekben, a tudatban életre kelt.

Ezt a zeneszubsztanciát kell először megteremteni és azután arról gondolkodni — ha egyáltalán érdemes róla gondolkodni —, hogy milyen edényekbe csorgassuk bele.

Vivaldi és Csajkovszkij között hallgattam művem. Éreztem, tudtam: én is a modern zeneszerzők útján járva jobban figyelek a formára, míves kimunkálásra, a kelyhek, kannák anyagának nemesfém voltára vagy porcelán simaságú vonalainak gyönyörű JÁTEKÁRA, mint az ezekbe töltött italra.

Sokkolt a felismerés! Egyszerre megértettem, hogy miért elemzik kevesebben azokat a műveket, amelyekbe a túlcsonduló szépség italát töltötték a zeneszerzők; mert az elemzés a formára, az EDÉNYRE vonatkozik. A kelyhet többre tartjuk, mint a beletöltött folyadékot?!

...
Képzetelemben a 20. századi zenére "ugrottam". Hogyan állunk ezzel a kettősséggel a mi korunk muzsikájában? A zenei elemzések százada vagyunk. A zenénket vagy úgy próbáljuk megértetni, hogy mi magunk elemezzük azt, vagy úgy, hogy mások teszik meg ezt a szívességet nekünk. Se szeri, se száma az analitikus beszámolóknak, hogy miért szép ez vagy az a zenemű. Mindig a *műről* van szó. A *művet* elemezzük. És — sajnos — NEM A ZENÉT. Sokszor oda sem figyelünk, mit kínál — milyen italt —, a modern zeneszerző. Vajon a díszesen megformált *inoxid, ultramodern design*-ú pohárból mit iszunk? Vajon a kristálykanna fenekén csak néhány korty COCA-COLA "szeregykedik"? Vagy egyszerűen ÜRES a felkínált boroskupa?

Egy-egy zenemű időtartama alatt száz edényt is kiállíthat a zeneszerző: ezek az úgynevezett EFFEKTUSOK. Mindenik nagyon megmunkált és előzőleg ki-gondolt. A mai zeneszerző igazából kiváló *designer*, nagyszerű keramikus, fémmegmunkáló művész. Egy kicsit szobrász is. Ismeri *Effektus-Edényeinek* anyagi titkait: miből mit lehet kihozni, megalkotni. Gyönyörködik munkáiban. Kiállításra (hengversenyekre) viszi azokat. Meg szeretné MUTATNI másoknak. Egyik zeneszerző kollégám évtizedek óta gyakran használja ezt a kifejezést: *megmutattam új darabomat, mutasd a te darabodat* és így tovább.

Ó, azok a szépségkereső és -találó MUZSIKUSOK, be kivesztek manapság. Vajon meddig emelgetjük még koccintásra gyönyörű, de üres poharainkat?

TERÉNYI EDE

HOL-

Október 8-án a Kolozsvári Állami Magyar Színházban bemutatták az újonnan megjelent *Krónika* című erdélyi magyar közéleti napilapot.

Szeptember 9. és 12. között tartották meg Hollandiában a *Mikes Kelemen Kör* idei tanulmányi napjait. Előadók: Gergely András történész, Magyarország hollandiai nagykövete, Tókéczki László, Katona Tamás, Kövér György és Péter László történészek, valamint Gömöri György és Lászlóffy Aladár.

Az idei *Európai Figyelő* díját Grendel Lajos adományozta Tózsér Árpádnak.

A *Tiszatáj* 9. számában olvasható egybek mellett Lakatos Mihály *Selyemzsinór* című elbeszélése, Király László négy verse, valamint Kántor Lajos *Fekete-fehérben a vi-*

lág című írása. A szám képzőművésze Heim András. A lap 10-es számában Kovács András Ferenc és Lászlóffy Aladár versei mellett, a diákmellékletben olvasható Széles Klára *Mit látsz Lászlóffy Aladár íróasztalán?* című tanulmánya.

Október 8-án a kolozsvári *Korunk Galériában* került sor Heim András grafikusművész tárlatára. Bevezetőt mondott Kántor Lajos, a műsorban fellépet Boér Ferenc színművész, valamint a *Sotto Voce* kórus.

Október 5-én a kolozsvári *Györkös-Mányi Albert Emlékházban* került sor Botár Edit *A történelmi Kolozsvár* című akvarell-albumának bemutatójára. Közreműködött Albert Júlia színművésznő.

A *Jelenkor* októberi számában olvasható többek között Orbán János Dénes *A zakhányos csuda* című írása.

A Kármán József Társaság és a Kármán József Emlékbizottság életműdíját Monoszló Dezső nyerte el. Irodalomszervezői munkájáért Károly György, kritikus, valamint szép- és közírói munkásságáért Sztányi György vehette át a kitüntetést.

A Magyar Művészeti Akadémia 1999. évi millenniumi alkotóművészeti pályázatán

Arany oklevelet kapott Bella István *Ábel a sivatagban* című kötetéért, Kiss Anna *De* című verseskötetéért és Kiss Dénes *Szó-ját-szó-ház* című tervéért.

Az UNESCO-n belül működő *Camera* egyesület évente adományoz díjat a világ legjobbnak ítélt kulturális televíziócsatornájának. Ezt az elismerést az idén a *Duna Televízió* érdemelte ki. A díj átadására 1999. szeptember 23-án került sor Párizsban, az UNESCO Palotában. A *Camera* díjak létrehozását a Nemzetközi Audiovizuális Tanács a Szerkesztésért és Kutatásért a Művészetekben kezdeményezte, és a díjazott művek a Nemzetközi Tudományos Audiovizuális Konferencia Kép és Tudomány keretében kerülnek bemutatásra. A média összes ágazatából öt kulturális jellegű tevékenységet, alkotást díjaznak. A legszínvonalasabb kulturális televíziócsatorna mellett évente elismerésben részesül a két legkiválóbb internethely. A *Duna Televízió* ezúttal az egyik legrangosabb nemzetközi elismerést érdemelte ki, a *Camera*-díjat (*Prix CAMERA*) kapta. A párizsi díjátadáson a televíziót Sára Sándor rendező, a *Duna Televízió* elnöke képviselte.

-MI

Balladák

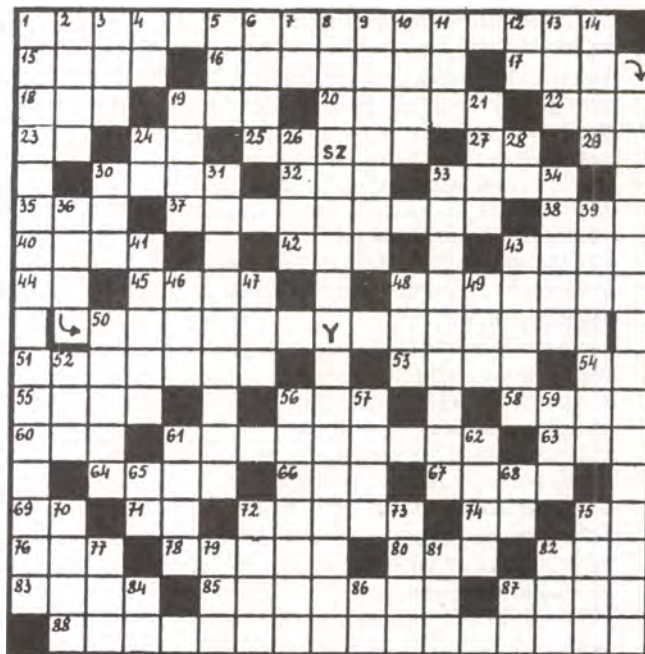
Nyolc ballada címét rejtik a vízszintes 1., 17., 37., 61., 88., függőleges 1., 8. és a 36. sorok. Meghatározásként a balladák egy-egy részletét adjuk.

Vízszintes: 1. *Szűve meghasada s a föld is alatta, / S az ő kicsi fia oda beléhulla.* 15. *Jogtalanul eltulajdonít.* 16. *Csendesen himbáló.* 17. *Társam, társam, édes társam! / Sohasem lesz olyan társam, / Mint te voltál, édes társam!* 18. *A bátor igéje.* 19. *Híres Shakespeare-kutató volt.* 20. *A mustárgáz erről a belga városról kapta a nevét.* 22. *Erezné egynemű hangzói.* 23. *Fás növény hajtása.* 24. *Értefele!* 25. *Lekicsinylő véleményt mond.* 27. *A jószívű teszi.* 29. *Tabu egynemű hangzói.* 30. *Gyermekorvos, a magyar csecsemőgyógyászat megalapozója.* 32. *A felsőfok jele.* 33. *Hajlékony növényi szár.* 35. *Alma, a palócoknál.* 37. *Mosdó vized vérré váljon, / Kendő ruhád meggyulladjon, / Az kenyered kövé váljon, / Az ég téged meg se dldjon.* 38. *Vidám hangulatú.* 40. *Testrészt.* 42. *Éktelen mező!* 43. *Tartozást megfizet.* 44. *Határrag.* 45. *Bőven folyik.* 48. *Kristályos ásványból leválasztott rész.* 51. *Hollandiai város Amszterdamban közelében.* 53. *Világszervezet.* 54. *LS.* 55. *Idegrendszerével észleli.* 56. *Máriácska.* 58. *Porció.* 60. *Francia város a Pireneusok északnyugati lejtőjén.* 61. *Elme-hetsz hát, édes fiam, Gyula Márton! / Kitagadlak, nem vagy fiam, / Sem eccör, sem máccor.* 63. *Egy — angolul.* 64. *Amerikai író volt (Anita).* 66. *Félig germán!* 67. *Algériai kikötőváros.* 69. *Utánzat.* 71. *Csont — latinul.* 72. *Kellemesen, jól tölti idejét.* 74. *Heyerdhal papiruszhajója.* 75. *Méter és liter.* 76. *Tagadás.* 78. *Lengyel pénzegység.* 80. *Mutatónév más.* 82. *Pénzegységünk többes száma.* 83. *Francia férfinév.* 85.

Magasan a fejük felett. 87. *Ritmikus mozgás zene vagy ének ütemére.* 88. *Siralom anyámnak / Cifra szabólegény; / Örömmö énnéem / Szegény szobalegény.*

Függőleges: 1. *Lefelé folyik a Tisza, Duna vize — / Azon mén, azon mén egy szép arany gálya, / Abba van, abba van egy csuf török vajda.* 2. *Elszállt az idő felette.* 3. *Férfinév.* 4. *Gyümölcs az alapanyaga.* 5. *Vércsatornája.* 6. *Téli sportot űz.* 7. *Kenetlen!* 8. — *De nem azért jöttem: / Hogy én itt leüljek, / Hanem azért jöttem: / Jössz-e hozzám, vagy nem?* 9. *Tenyérrel ütöget.* 10. *Személynév, január 29-én köszöntik.* 11. *Spanyolországi arab.* 12. *Nota bene.* 13. *Csak — németül.* 14. *Finnugor nyelvet beszélő nép.* 19. *Normann hajós, Vörös Erik fia.* 21. *Zola-regény.* 24. *Király — olaszul.* 26. *Célhoz jut.* 28. *Egyforma római számok.* 30. *Életeleme a víz.* 31. *Haladásban, beszédben gátló körülmény miatti megállás.* 33. *Fedőnév alatt, rangrejtve.* 34. *Brundage (NOB-elnök) személyneve.* 36. *Odamegy az anyja, / Költi de nem hallja, / — Kely fel, fiam, édes fiam, / Gyere velem haza.* 39. *...törvény: a hagyományoktól szentesített szokás.* 41. *Szemmel érzékelni.* 43. *Elhunyt világhírű operaénekes. (Mario).* 46. *Vörös — angolul.* 47. *...Rádulescu: kiváló román színész.* 48. *Tó — németül.* 49. *Szamos mentő város.* 50. *Csökken a szorossága.* 52. *Jegyes.* 56. *Valamire felhívja a figyelmet.* 57. *Lejtős bányavárat.* 59. *Folyó a Szovjetunióban.* 61. *Piszok, szenny.* 62. *Abba az irányba.* 65. *Kétszer semmi.* 68. *Azonos magánhangzók.* 70. *Bolgár pénz.* 72. *Bukaresti divat.* 73. *Harcoksi.* 75. *Veszélyből szabadít.* 77. *A bolgár hűrűgynökség betűjele.* 79. *Értéktelen holmi.* 81. *"M"-nek a felesége.* 82. *Szeme van.* 84. *Kén és itrium.* 86. *Féleszű!* 87. *Személynév más.*

RÁMAY TIBOR

A *Helikon* 20. számában közzét, *Őszi stanzák* című rejtvenyünk megfejtése: *E bárányfelhők a lágy esti égen, / E boldogan és búsan lebegők, / E szelíd nyájak örök, messzi réten, / Oly ismerősök, oly kedvesek ők. / Szokolca dombján őket néztem egyszer, / Mikor szerencse s Anna elhagyott.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
SZÖCS ISTVÁN
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Misztófalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A *HELIKON* alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288